

Britain's Greatest General?

John Churchill, Duke of Marlborough (1650-1722)

Een analyse van vier biografieën uit drie eeuwen

Aan: Dr. D.M.L. Onnekink, Prof. dr. R.E. de Bruin

Wereldoorlog 0.1

Van: Arthur van 't Spijker

3472620

31 mei 2013

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Proloog.....	5
Een turbulent leven	5
Hoofdstuk 1: <i>in general</i>	9
Een vergelijking van algemene kenmerken.....	9
Hoofdstuk 2	17
Blenheim en Malplaquet: ‘glans’ versus ‘mat’	17
Hoofdstuk 3: Centraal staat de auteur.....	34
Beweegredenen in context.....	34
Conclusie.....	42
Literatuurlijst	45

Inleiding

Volgens sommige historici was hij één van de grootste Britse generaals aller tijden. Anderen konden minder waardering opbrengen voor John Churchill, hertog van Marlborough (1650-1722). Gedurende een groot gedeelte van de Spaanse Successieoorlog was hij de opperbevelhebber binnen het leger van de ‘Grote Alliantie’, bestaande onder meer uit Engeland, de Republiek en het Heilige Roomse Rijk, tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). Maar zijn carrière bleef niet beperkt tot het slagveld: ook binnen het politieke spectrum was hij actief vanaf het einde van de zeventiende eeuw tot en met de eerste twee decennia van de achttiende eeuw. Op deze twee terreinen oogstte hij zowel lof als haat: deze interessante tegenstelling maakt dat hij tot op de dag van vandaag een interessant object van studie blijft.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er de afgelopen drie eeuwen immens veel materiaal over hem is verschenen, variërend van historische romans, tot militaire studieboeken, tot biografieën. In dit onderzoek wend ik me tot de laatste categorie: de biografie. Telkens met een tussenliggende tijdsperiode van ongeveer tachtig jaar, heb ik vier biografieën geselecteerd, om deze nader te onderwerpen aan een diepgaande analyse. Het betreft de volgende werken:

- Lediard, T., *The life of John, Duke of Marlborough, Prince of the Roman Empire* (Londen 1736; editie 1743 gebruikt).
- Alison, A., *The life of John, Duke of Marlborough, with some account of his contemporaries and of the war of the Spanish Succession* (Edinburgh, Londen 1848, editie 1852).
- Churchill, Winston S., *Marlborough: His life and times* (Londen 1933-38; editie 1947 gebruikt).¹
- Holmes, R., *Marlborough, Britain's greatest general* (Londen 2008)

In dit onderzoek staat de militaire carrière van John Churchill centraal. De vier verschillende auteurs zullen allen uitgebreid aan bod komen voor wat betreft hun constructie van het beeld van Marlborough bij twee van zijn belangrijkste slagen: de slag bij Blenheim (1704) en de slag bij Malplaquet (1709). De eerste slag bracht enorm succes voor de zijde van de Grote Alliantie, terwijl de tweede slag op een bepaalde manier de teloorgang van deze zijde inluidde. Deze opmerkelijke tegenstelling vormt het raamwerk voor de onderzoek.

Het doel van dit onderzoek moet echter ruimer geformuleerd worden. In de komende pagina's zal niet het verhaal van de slagen centraal staan, maar juist de manier waarop de auteurs de twee slagen hebben weergegeven, met speciale aandacht voor constructie van het beeld dat zij *willen* overdragen van Marlborough. Niet alleen de constructie zelf, maar het doel van die bepaalde constructie van de figuur Marlborough is daarmee even belangrijk.

¹ Om geen verwarring te laten bestaan over de hoofdpersoon John Churchill en de auteur Winston S(pencer). Churchill, wordt de eerste aangeduid met zijn volledige naam (John Churchill) of als '(hertog van) Marlborough'. De auteur wordt aangeduid met zijn volledige naam (Winston Churchill) of met 'Churchill'.

De opbouw van dit onderzoek sluit hier op aan. Allereerst zal er in hoofdstuk 1 gekeken worden naar de algemene kenmerken van de vier biografieën: hoe delen de biografen hun werk in, welke structuur hanteren zij? Daarnaast zal er uitgebreid gekeken worden naar de inleiding, om te bepalen of daaruit al enige zaken omtrent intentie en motivatie voor het schrijven van de biografie af zijn te leiden. In hoofdstuk 2 zal er plaats zijn voor een diepgaande analyse van de twee slagen, geposteed door de vier auteurs. Naast de inhoud van de beschrijving zelf, zal er gelet worden op stijl en woordkeus om te analyseren hoe het beeld dat elke auteur afzonderlijk wenst te schetsen van John Churchill vorm wordt gegeven. In het laatste hoofdstuk zal ruimte worden gegeven aan de achtergrond van de auteurs zelf: hoe kan het beeld dat is ontstaan uit de eerdere hoofdstukken verklaard worden vanuit de persoonlijke en externe context van de auteur? Wat voor intrinsieke motivatie voor het schetsen van een dergelijk beeld en voor het schrijven van de biografie schuilen er in deze context?

In de drie opvolgende hoofdstukken zal geprobeerd worden een antwoord te geven op deze vragen, om op deze manier het beeld van Marlborough, als uitvloeisel van de context van de auteurs te achterhalen. In de conclusie zal er vervolgens zal er ruimte worden geboden aan een reflectie.

Voor er begonnen kan worden met de analyse moet er wellicht eerst inzicht worden geboden in het leven van het hoofdpersonage. Om de context van dit hoofdstuk compleet te maken, zal daarom in de proloog zeer summier een beschrijving van het leven van John Churchill worden gegeven.

Proloog

Een turbulent leven

Als tweede kind en eerste zoon van Winston en Elisabeth Churchill komt John Churchill op 26 mei 1650 ter wereld. Het zijn roerige tijden; met de executie van monarch Charles I enkele maanden daarvoor is de Engelse Burgeroorlog pas net afgelopen en heeft Oliver Cromwell het nog enkele jaren voor het zeggen in Engeland. Zijn vader Winston was een fervente royalist, hetgeen er voor zorgde dat na de hervormingen van 1658, na de dood van *Lord Protector* Cromwell, zijn enigszins vervallen carrière weer uit het slop getrokken kon worden. Hij werd verkozen in het Engelse parlement en zijn kring van kennissen met aanzien groeide.² Via de connecties van zijn vader en zijn zus, Arabella, die trouwde met James, de hertog van York en later King James, belandt John uiteindelijk op ongeveer 15-jarige leeftijd bij de Engelse infanteristen en begon hiermee op vroege leeftijd zijn militaire carrière.³

Als jonge soldaat maakt Churchill al het nodige mee in het Engelse leger; zo vecht hij onder meer mee in de Derde Engelse Zeeoorlog (1672-4), waarbij een alliantie van Engeland, Frankrijk en diverse Duitse hertogdommen, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden aanvallen, met als doel de machtspositie die de Republiek voornamelijk op het gebied van de handel bezat, sterk te verminderen. Churchill, die tegen die tijd de rang van kapitein heeft, weet zich echter pas echt te onderscheiden onder bevel van de Franse maarschalk Henri de la Tour d'Auvergne, graaf van Turenne. Na in enkele slagen zijn waarde te hebben bewezen wordt hij gepromoveerd tot kolonel, dit alles in dienst van het Franse leger.⁴

Echter, Winston S. Churchill, een van de biografen wiens werk ik hieronder zal bestuderen, stelt dat juist in deze fase 'Lord Marlborough' – John Churchill is via zijn moeders kant 'graaf' geworden - een cruciale keuze maakt door terug naar Engeland te gaan, en onder Franse dienst uit te komen. Dit had, volgens hem, voornamelijk te maken met de liefde die hij kreeg voor de vrouw die later een evidente rol zou gaan spelen in zijn militaire en politieke loopbaan: Sarah Jennings. Zoals Churchill het melodramatisch stelt: “*Anyhow, he refused* [i.e. zijn militaire functie in Franse dienst]. *Mars was quite decidedly set aside for Venus*”.⁵ Voortaan zou John Churchill louter in het Engelse leger dienen, voornamelijk onder de directe leiding van James, de hertog van York, broer van de Engelse koning Charles II.

Rond 1678 maakt de carrière van Churchill een beslissende wending, als hij als Britse gezant naar de Republiek wordt gestuurd om te onderhandelen met Willem III, de stadhouder. Volgens Winston Churchill wordt de basis gelegd voor het vermeende 'politieke' verraad dat John Churchill pleegt aan het einde van de jaren '80 van de zeventiende eeuw, tijdens de Glorious Revolution: de twee heren kunnen het uitstekend met elkaar vinden en lijken in vele opzichten op elkaar.⁶

De jaren die daarop volgden kunnen met recht stormachtig worden genoemd. Tussen 1679 en 1682 vindt er grote onrust plaats in Engeland omtrent het koningschap van Charles II en de vermeende

² R. Holmes, *Marlborough. Britain's Greatest General* (London 2008). 40-5.

³ Holmes, *Marlborough*, 47-8.

⁴ *Ibidem*, 79-82.

⁵ Winston S. Churchill, *Marlborough. His Life and Times*. (Two edition volume: London 1947) Book I 115.

⁶ Churchill, *His Life and Times*, Book 1, 133-5.

katholieke inborst van James, hertog van York. In deze jaren wordt James verbannen naar Schotland, hetgeen voor John ervoor zorgt dat hij, als rechterhand, zijn diplomatieke vaardigheden aan moet spreken om de positie van James binnen Engeland te begunstigen.⁷ Uiteindelijk mag James in 1682 dan toch terugkeren naar Engeland. In februari 1685 sterft zijn broer, koning Charles II en hij volgt hem op als koning James II. Vanzelfsprekend genoeg stonden John en Sarah Churchill hierdoor meteen hoog in de hiërarchie binnen het Engelse hof.

James II had er nooit een geheim van gemaakt dat hij katholiek van aard was. Dit zorgde vrijwel gelijk na zijn bestijging van de troon voor een conflict: naast James maakte ook de hertog van Monmouth, via zijn moeders kant, aanspraak op de troon. Wat volgde was een bloedig conflict dat enkele maanden voortduurde en waarbij Churchill de troepen van James naar de overwinning leidde. De naam en faam van Churchill op militair gebied groeide door zijn succesvolle optreden tijdens deze campagne.⁸ Hij had de potentie en het krediet om de nieuwe koning, James II, lang te gaan dienen. Hij koos echter een ander pad.

Tot zover lijkt het verhaal van John Churchill niet erg opzienbarend: via persoonlijke connecties, adellijke patronage en loyaliteit, in samenwerking met zijn doortastende militaire optreden klimt hij op de carrièreladder aan het Engelse hof. Hij had hierbij veel te danken aan koning James II, die een onwrikbaar vertrouwen in hem had. Deze loyaliteit is echter niet helemaal wederzijds; hierbij komen we dan ook aan bij een punt waar vele historici zich al over hebben uitgelaten, en wat ook een gedeelte van mijn onderzoek zal beslaan: het ‘verraad’ van John Churchill aan James II, ten gunste van een nieuwe, Protestantse leider: *King William III* en zijn vrouw *Queen Mary*.

Allicht spelen meerdere factoren een rol bij een kwestie als deze: historicus Richard Holmes, wederom één van de biografen wiens werk ik zal bestuderen, stelt dat de oorzaak voor de ‘overstap’ enerzijds gezocht moet worden in het openlijke katholicisme van James II. Met de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 door de Franse koning Lodewijk XIV heerste er consternatie dat James II wellicht uit zou zijn op een katholieke alliantie, hetgeen er in het overwegend Anglicaanse, anti-katholieke Engeland er maar moeilijk in ging.⁹ Anderzijds stond het ‘zwakke’ karakter James II in de weg; hij had niet de ruggengraat om op te staan tegen zijn deserterende legerofficieren, die steeds minder vertrouwen in zijn algehele beleid hadden.¹⁰

De rol van Churchill hierin is ambigue, met andere woorden: het is niet precies aan te wijzen wanneer hij zijn loyaliteit op gaf om voor zijn eigen carrière te kiezen.¹¹ Holmes vat de keuze op de volgende wijze samen: “*Churchill did not only believe that James was wrong: he thought that the monarch’s policy would either wreck his own career or generate a wider insurrection. In the latter he did not wish to be on the losing side, for he had seen, in his own father’s case, just what that involved.*”¹² Churchill maakt hier een pragmatische keuze ten gunste

⁷ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 144-51.

⁸ Holmes, *Marlborough*, 114-128.

⁹ *Ibidem*, 129.

¹⁰ *Ibidem*, 135-6.

¹¹ In hoofdstuk 3 zal hier verder op in worden gegaan, bij de analyse van de beschrijvingen van dit voorval.

¹² *Ibidem*, 140.

van zijn eigen carrière. William III zet in november 1688 voet zet op Engelse bodem en eist, door het hevig gedesintegreerde Engelse leger, zonder vrij veel problemen de Engelse troon op. De steun van het Engelse volk en leger voor James II was voorbij.¹³ Voortaan zou John een belangrijke positie binnen het leger van een nieuwe, Protestantse koning bekleden.

Hij zou echter nog wel immer (de schijn van) contact houden met de Jacobieten, zoals de katholieke aanhangers van James II werden genoemd. Volgens Holmes was Marlborough ‘niet de man om schepen achter zich te verbranden’, en hield hij daarom contact. Het zorgde er enkele jaren later, in de jaren negentig van de zeventiende eeuw wel voor dat hij voor vermeend hoogverraad – hij zou een complot smeden met James II om William III wederom af te zetten. Zijn gevangenschap was echter maar van korte duur, vervolgens werd hij weer in genade aangenomen aan het Engelse hof.

Een stap in de tijd brengt ons bij het kader van het onderzoek: de Spaanse Successieoorlog. Na de kinderloze dood van Karel II van Spanje ontstaat er een groot machtsvacuüm op Spaans grondgebied. Twee partijen eisen de kroon op: Filips van Anjou, de kleinzoon van Franse koning Lodewijk XIV, en Leopold I, de keizer van het Heilige Roomse Rijk. Wat volgt is een elf jaar durend conflict, waarbij de inzet invloed en macht in Europa is.¹⁴

Het is in deze oorlog waar John Churchill zijn hoogtijdagen vierde als generaal en politicus. Winston S. Churchill durft zelfs te stellen dat hij voor enkele jaren ‘*virtually master of England*’ was.¹⁵ Feit is echter dat de carrière van Marlborough gedurende deze strijd zowel gemaakt als gebroken werd. Als militair vierde hij aan het begin van deze oorlog, die duurde van 1702 tot aan de Vrede van Utrecht in 1713, grote successen. Hij haalde cruciale overwinningen in Blenheim (1704), Ramillies (1706) en Oudenaarde (1708). De eerste overwinning vormt hierbij verreweg de belangrijkste voor de carrière van John Churchill: hij wordt nadien tot de stand van ‘hertog’ verheven en krijgt als geschenk Blenheim Palace van Queen Anne. Het tij leek in deze fase definitief te keren in het voordeel van de ‘Grote Alliantie’, waar Engeland naast de Republiek en het Heilige Roomse Rijk als belangrijkste partijen deel van uitmaakte. Ondanks deze drie evidente overwinningen kwam het in deze fase niet tot een voor Engeland gunstige vrede, tot ongenoegen van Marlborough.¹⁶ De politieke verdeeldheid in Engeland, waarbij de protestantse Whigs voor voortzetting van de continentale oorlog en de Anglicaanse Tories tegen een voortzetting van de oorlog waren, speelde hierbij een belangrijke rol.

Het momentum voor de Alliantie lijkt na de slag bij Malplaquet (1709)¹⁷ voorbij. Hoewel Engeland hier formeel een (nipte) overwinning behaald aan de hand van de hertog van Marlborough, is het er een waar immens veel soldaten het leven verliezen. Waar aan het begin van de oorlog de Whigs de overhand hadden in het Engelse *Parliament*, en Sarah Churchill als favoriet van Queen Anne eveneens de oorlogspolitiek steunde, daar kwam daar na 1709 verandering in. De Tories, aan de hand van Robert

¹³ Ibidem 145-50.

¹⁴ D. Onnekink & R.de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013) 10.

¹⁵ Churchill, *His Life and Times*, Book 1, 15-6.

¹⁶ Holmes, *Marlborough*, 412.

¹⁷ Samen met de Slag bij Blenheim is deze slag onderwerp van analyse is hoofdstuk 2.

Harley en de nieuwe favoriet van Queen Anne, Abigail Masham, wensen nieuw bloedvergieten te voorkomen en nieuwe onderhandelingen te starten met Frankrijk over een vrede. De steun voor Marlborough, het symbool voor de continentale oorlog, neemt hierdoor steeds verder af, zowel in het parlement als bij de koningin zelf. Na een hoogoplopend conflict volgt de climax ten nadele van Marlborough in januari 1712, met zijn ontslag als generaal van het Engelse leger. De Whigs zijn hun macht kwijt, de oorlog wordt een jaar later definitief beëindigd en voor Marlborough volgt, na een affaire over fraude, een oneervol ontslag.¹⁸

Zijn rol van betekenis is hiermee uitgespeeld. Hij wordt verbannen, om ongeveer twee jaar weer terug te keren naar Engeland. Hoewel hij weer in genade wordt aangenomen is zijn actieve carrière zo goed als voorbij. De rest van zijn dagen slijt hij samen met Sarah Churchill. Hij sterft uiteindelijk, na enkele jaren aan heftige beroertes te hebben geleden, op 16 juni 1722 en wordt bijgezet in Westminster Abbey. Hiermee eindigt het leven van de man wiens leven zich vrijwel onafgebroken doch afwisselend afspeelde aan het Engelse hof en de Europese slagvelden.

¹⁸ Onnekink & de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* 70-1; Holmes, *Marlborough* 460-2.

Hoofdstuk 1: *in general...*

Een vergelijking van algemene kenmerken

Dit hoofdstuk geldt als een soort introductie in de biografieën. Er zal allereerst gekeken worden naar eenvoudige kenmerken als lengte en hoofdstukindeling. Deze elementen kunnen op zichzelf al iets zeggen over de vorm van de biografie. Vervolgens zal er gekeken worden naar het voorwoord van de verschillende biografieën: in het tweede, maar soms ook in het eerste element zit veelal een vooropgestelde intentie van de schrijver in opgesloten. Dit maakt het relevant om te bespreken. Wanneer deze basiselementen de revue zijn gepasseerd, kan er dieper op bepaalde onderwerpen en eigenaardigheden binnen de biografieën worden ingegaan.

Auteur & voorwoord

Er wordt een jonge onderzoeker, wanneer hij zijn eerste stappen zet in het veld van historisch onderzoek, gelijk geleerd dat men niet zomaar alles voor waarheid kan aannemen. Belangrijke vragen als: ‘wie heeft dit geschreven, wat voor motieven heeft deze schrijver gehad?’ zijn essentieel voor het op waarde schatten van de objectiviteit – en hiermee vaak de bruikbaarheid - van de bron. Bij het bestuderen van deze vier biografieën heb ik met deze vraagstukken dan ook rekening gehouden. Een subjectieve bron hoeft mij echter niet in de weg te staan; ook dit draagt bij aan de analyse voor de beeldvorming omtrent Marlborough in biografieën. Het is interessant te achterhalen wat de intentie is van deze auteur, voor zover dat is te achterhalen. Hieronder zal kort de achtergrond van de auteurs, in combinatie met het voorwoord, besproken worden.

Thomas Lediard (1685-1743) schreef zijn biografie in 1736 kort na de dood van John Churchill in 1722. Niet alleen maakt dit Lediard een tijdgenoot van onze hoofdpersoon; hij heeft hem zelfs persoonlijk gekend. Hij schijnt als een extern medewerker onder Marlborough te hebben gewerkt ten tijde van de Spaanse Successieoorlog, in het bijzonder bij het bezoek aan Charles XII van Zweden in 1707.¹⁹ Het feit dat hij Marlborough dus daadwerkelijk heeft ‘meegemaakt’, geeft hem een unieke positie als ooggetuige en primaire bron. Echter, dat de vork niet precies zo in de steel zit als men zou verwachten voor wat betreft zijn vermeend ooggetuigenschap, zal blijken in het laatste hoofdstuk omtrent de context van de auteurs.

Na een korte *dedication* van zijn tweedelige biografie aan Charles Spencer, derde hertog van Marlborough en kleinzoon van John Churchill, begint Lediard direct met het steken van de loftrumpet. Ongeveer vanaf pagina ‘xiv’ tot aan pagina ‘xxii’ houdt dit aan, waarbij ik twee citaten graag ter illustratie zou willen plaatsen:

“*Let Schellenberg, Höchstadt, Ramillies, Oudenaarde, Malplacquet and a*

¹⁹ J.R. Jones, *Marlborough* (Cambridge 1993) 1.

*Thousand other extensive scenes of Glory, trumpet out his just EULOGIUM*²⁰

*“That no General ever commanded Troops of so many different Nations, with more Ease,
nor was ever any Politician more successful in the most weighty and arduous Negotiations”*²¹

Deze twee citaten geven zijn denkbeeld omtrent Marlborough in het voorwoord goed weer: hij was een held als generaal en politicus, niets minder dan dat.

Het standpunt van de schrijver omtrent de figuur Marlborough wordt eens te meer duidelijk door middel van het volgende citaat. Hierin laat hij doorschemeren dat Marlborough ten onrechte zwart gemaakt is door eerdere auteurs en er ondankbaarheid bestond omtrent zijn daden. Hij is echter vol vertrouwen dat hier verandering in is gekomen:

*“Posterity will, indeed, with indignation, read, that after an uninterrupted Series of Triumphs, beyond Example, the blackest Ingratitude could find its way into the Hearts of Some Men, who dar’d to endeavor the blasting of his Reputation: But as the Attempt was equally vain, and inglorious, so it soon met with the Fate it deserved, and true Merit again rode triumphant.”*²²

Na deze serie van lofprijzingen volgt aan het einde van zijn voorwoord zijn eerder genoemde ‘slag om de arm’. Hij stelt dat hem wordt verweten meer een soort verdediger (*advocate*) van Marlborough te zijn dan zijn (objectieve) historicus.²³ Hij geeft hierop het antwoord dat hij altijd heeft getracht de ‘*refulgent Rays of All-Powerfull Truth*’ te volgen. Lediard is zelfs bereid onder ede te verklaren dat hij nooit enig voordeel heeft genoten van de familie Churchill.²⁴ Enig gevoel voor dramatiek is hem niet te ontzeggen.

Concluderend kan men stellen dat Lediard door middel van zijn achtergrond (als ooggetuige) en de inhoud van zijn voorwoord als ‘aanhanger’ van Marlborough en ‘hersteller van zijn besmette blazoen’ bestempeld mag worden. Dit maakt zijn biografie niet minder bruikbaar, maar het dient als belangrijke achtergrondinformatie voor de rest van de analyse.

Archibald Alison (1792-1867) was een Schotse advocaat en historicus. Voordat hij zijn biografie schreef, werd hij beroemd met zijn tiendelige werk aangaande de geschiedenis van Europa gedurende de Franse Revolutie (geschreven tussen 1833-1842). Hij stond bekend als een conservatief historicus en een ‘*high Tory*’²⁵, onder meer door zijn standpunt in dit genoemde werk dat de reden dat de situatie in Frankrijk zo uit de hand was gelopen, kwam door het feit dat de heersende elite niet in staat was de opruiende

²⁰ T. Lediard, *The Life of John, Duke of Marlborough, Prince of the Roman Empire* (London 1743) Volume I, iv-v.

²¹ T. Lediard, *The Life of John*, Volume I, xx.

²² Ibidem, Volume I, v.

²³ Ibidem, Volume I, xxiii.

²⁴ Ibidem, Volume I, xxiv.

²⁵ <http://www.oxforddnb.com/view/article/349?docPos=2>: Oxford Dictionary of National Biography, laatste aanpassing: 2004.

bevolking te weerstaan.²⁶ Hij mag desondanks opgevat worden als een gewaardeerde historicus, die onder meer rector was van de Universiteit van Glasgow.

Alison schreef zijn biografie in een periode waarin er plots een ‘herontdekking’ plaatsvond van John Churchill. Dit werd veroorzaakt door het feit dat in 1842 een golf aan primair bronnenmateriaal werd ontdekt, voornamelijk originele brieven van Marlborough aan allerlei hoge heren gedurende de Spaanse Successieoorlog, die vervolgens werd samengevoegd en geredigeerd door Sir George Murray onder de titel: *“The Lettres and Dispatches of John Churchill, First Duke of Marlborough, from 1702 to 1712”*.²⁷ Een gevolg hiervan was dat in de jaren na de publicatie in 1845 een hoop nieuwe bronnen verschenen omtrent Marlborough. Hiervan is de herziene editie van William Coxe uit 1848 misschien wel de bekendste. Ondanks dit feit besluit Alison een eigen (militaire) biografie te schrijven; hij geef hiervoor in zijn voorwoord een opvallende reden:

*“The accurate, comprehensive, and admirable life of Marlborough, by Archdeacon Coxe, must always maintain its place as the most authentic and valuable life of him that exists. (...) But it is too long and expensive for such an object, and too full of documents and letters in the text (...).”*²⁸

Zijn doelgroep is de ‘algemene lezer’, zoals hij een pagina eerder verklaart. Het moet voor hen te begrijpen zijn en daarom moet de beschrijving niet te omvangrijk of te onbegrijpelijk zijn.²⁹ Hij denkt met zijn biografie de lezer wel aan te kunnen spreken.

Zijn beeld van de hertog van Marlborough verschilt in essentie niet veel van mijn voorafgaande biograaf; ook hij start zijn voorwoord met een uitgebreide lofprijzing van de hertog. Hij stelt echter zelf als kern in zijn voorwoord dat dit voortkomt uit de ‘onwetendheid van zijn landgenoten’ omtrent zijn ‘glorieuze’ daden, hetgeen voor hem niet te verkroppen is. Hij wil het beeld dat er van hem bestaat herstellen. Hierin is een analogie met Lediard te zien:

*“Malice and party spirit has done much to dim the reputation of the illustrious Duke in his own country, but these disturbing passions have not been felt in other states (...).”*³⁰

Vervolgens somt hij kort waar buitenlandse mogendheden en religieuze minderheden hem dankbaar voor zijn; dank die ook bij de Engelsen zou moeten bestaan. De meest in het oog springende zinsnede wordt besteed aan de dank van de Lutheranen aan Marlborough:

²⁶ <http://www.oxforddnb.com/view/article/349?docPos=2>: Oxford Dictionary of National Biography, laatste aanpassing: 2004.

²⁷ Churchill, *His life and Times*, Book II, 487-8.

²⁸ A. Alison, *The Life of John, Duke of Marlborough, with some account of his contemporaries and of the War of the Spanish Succession* (Edinburgh 1848) vii.

²⁹ Alison, *The life of John, Duke of Marlborough*, vi.

³⁰ *Ibidem*, iv.

“The Lutherans, who regarded him as the appointed instrument of Divine Vengeance, to punish the infamous perfidy and cruelty of the revocation of the Edict of Nantes.”³¹

Na een korte beschrijving over zijn beweegredenen om van een puur militaire beschrijving een alomvattende biografie van Marlborough te schrijven, naar eigen zeggen vanwege de grote interesse van het publiek³², besluit Alison zijn voorwoord. Te verdedigen is dat ook Alison een hoge pet op heeft van het hoofdpersonage; hij drukt het echter in minder sterke bewoordingen uit en gaat iets dieper in op zijn bronnen en de toegevoegde waarde van zijn eigen werk.

De derde auteur, Winston Spencer Churchill (1874-1965), voormalig minister van Marine en voor velen de stem en het gezicht van verzet tegen Hitler gedurende de Tweede Wereldoorlog, is met afstand de meest bekende auteur van de vier. Zoals zijn achternaam doet vermoeden is hij een verre nazaat van de hoofdpersoon – zijn vader was de derde zoon van de zevende hertog van Marlborough. Dit maakt dat de huidige hertog van Marlborough zijn neef is.³³ Churchill schreef dit boek in de jaren '30 van de twintigste eeuw, een periode waarin hij niet bijzonder actief was op hoog politiek niveau in Engeland, zoals dat wel het geval was geweest tijdens de Eerste Wereldoorlog en later tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In het voorwoord van zijn monumentale werk laat hij duidelijk blijken dat hij in feite twee doelen voor ogen heeft met het schrijven van deze biografie. Ten eerste wenst hij de naam van Marlborough te zuiveren ten aanzien van de aantijgingen die tegen hem zijn gedaan door onder andere Thomas Macaulay aan het begin van de jaren '60 van de negentiende eeuw:

“A long succession of the most famous writers of the English language have exhausted their resources of reproach and insult upon his name. Swift, Pope, Thackeray and Macaulay in their different styles have vied with one another in presenting an odious portrait of posterity”³⁴

(...)

“It is with a deep sense of responsibility that I have attempted the task of making John Churchill intelligible to the present generation.”³⁵

Wat *intelligible* volgens Churchill inhoudt, is dat de lezer vooral moet begrijpen hoe groots de daden van Marlborough eigenlijk waren:

“Amid all the chances and baffling accidents of war he produced victory with almost mechanical certainty. Even when fighting in fetters and hobble, swayed and oppressed by influences which were wholly outside the military situation, he was able to produce

³¹ Ibidem, iv.

³² Ibidem, viii.

³³ <http://www.oxforddnb.com/view/article/32413>: Oxford Dictionary of National Biography, laatste aanpassing: januari 2011

³⁴ Churchill, *His life and times*, Book 1, 17.

³⁵ Ibidem, 18.

the same result, varying only in degree. Nothing like this can be seen in military annals.”³⁶

Churchill plaatst zich op deze manier duidelijk op het toneel aan de zijde van de ‘voorstanders’ van Marlborough. Dit doel komt ook uitgebreider terug in het laatste hoofdstuk.

Het tweede doel bevat het aanwijzen van gelijkenissen tussen de periode van de Spaanse Successieoorlog en zijn eigen periode. Dit maakt hij op expliciete wijze duidelijk in het volgende citaat:

*“There was the same peril that the supremacy of one race and culture would be imposed by military force upon all others. There was the impotence of Europe without British aid; the slow but sure acceptance by England of the challenge and the call; and the same tremendous, increasing development of British effort during the struggle”.*³⁷

Juist vanwege het feit dat er volgens hem gelijkenissen bestaan, rijst ook de mogelijkheid om ‘lessen’ te leren van het verleden. Van de vier auteurs is Churchill de enige die de directe link legt tussen het tijdperk van John Churchill en het tijdperk van de schrijver. Hoe dit feit mijns inziens invloed heeft gehad op zijn werk, zal uitgebreider aan bod komen in hoofdstuk 3.

Met dit voorwoord weet Churchill zich te manifesteren als de meest vurige voorstander van Marlborough, door hem niet alleen te prijzen, maar zeker ook zijn tegenstanders direct aan te vallen, met naam en toenaam. Zijn tekst, in combinatie met het feit dat deze biografie veruit de meest omvangrijke is van allemaal, brengt me ertoe te stellen dat dit na deze korte analyse de meest indrukwekkende is van de vier.

Ten slotte kom ik aan bij de biografie van Holmes, uitgebracht in 2008. Richard Holmes (1946-2011) was een Britse officier en militair historicus die talloze historische werken op zijn naam heeft staan. De achtergrond van deze auteur is minder enerverend dan die van bijvoorbeeld Churchill, die een daadwerkelijk familiale band had met de hoofdfiguur: gedurende zijn leven was hij professor aan de Cranfield Universiteit.

In tegenstelling tot de andere drie biografieën is er hier geen plaats voor absolute lofprijzingen of het ‘rechtzetten’ van het beeld. Een voorwoord zoals dat van de andere drie auteurs, waarin de beweegredenen voor het schrijven van deze biografie naar voren komen, is vrijwel afwezig. Het inleidende hoofdstuk draagt de toepasselijke naam ‘*Portrait of an Age*’ en dat is in feite exact wat hij doet: hij schetst de context van de periode. Zo wordt hier niet alleen een korte schets van de Engelse hofcultuur gegeven, maar is er ook plaats voor een beschrijving van de kern van het conflict tussen de Tories en de Whigs en voor de revolutionaire aard van de zeventiende eeuw. Deze inleiding voedt de impressie dat Holmes dit werk duidelijk voor een breed publiek heeft geschreven; zelfs iemand met een beperkte voorkennis kan aanhaken.

³⁶ Ibidem, 15.

³⁷ Ibidem, 16.

Wat echter voor dit onderzoek het meest relevante onderdeel van zijn introductie is, is zijn beschrijving van de bestaande geschiedschrijving omtrent Marlborough. Hij kiest hierbij geen kant, ‘voor’ of ‘tegen’, maar zet uiteen hoe de geschiedschrijving zich heeft ontwikkeld en welke auteurs hierbij van belang zijn geweest. Hij schuwt kritiek hierbij niet. Deze kritische houding laat hij doorklinken in de rest van zijn inleidende hoofdstuk:

“Churchill lived on the margins of treason. (...) When Marlborough clashed with the Dutch, as he did from time to time, he was not always right and they were not always wrong, and there were times when he avoided the complicating of coalition politics by outright deception”³⁸

Ook de bovengenoemde auteurs komen nog aan bod. Zo schrijft Holmes over de twist tussen Macaulay en Churchill, en impliciet over het werk van Lediard het volgende:

“Even though Macaulay erred in his attacks on Marlborough, it is already evident that there is much more to the man than stout hagiography can possibly acknowledge.”³⁹

Hiermee laat hij doorschemeren dat kritiek op het gedrag van Marlborough in sommige gevallen op zijn plaats is en dat hij niet zal nalaten dit te geven. Hoewel een kritische bril in het huidige klimaat van de geschiedschrijving wellicht normaal is, is het in vergelijking met de andere drie biografieën – allen geschreven met een duidelijke vooringenomenheid – vrij uniek.

Lengte & structuur

Het beschrijven van het leven van John Churchill is geen sinecure. Dat gegeven moeten drie van de vier auteurs in hun achterhoofd hebben gehouden toen ze begonnen met hun *opus magnum*. Bij benadering weten zowel Thomas Lediard als Archibald Alison duizend pagina’s te vullen, verdeeld over twee delen. Winston S. Churchill spant de kroon met maar liefst tweeduizend pagina’s. In contrast besteedt Holmes ‘slechts’ 480 pagina’s aan Marlborough. Vergeleken met een andere hedendaagse biografie, zoals die van J.R. Jones uit 1993, die een ‘schamele’ 230 pagina’s telt, is dit zelfs nog relatief lang.

De vraag rest: waarom zit er zoveel verschil tussen deze werken? Een eenvoudige verklaring hiervoor is dat de beschrijving van Holmes simpelweg bondiger is; maar dit is wellicht te eenvoudig gedacht. Een andere verklaring zou de tegenwoordige onaantrekkelijkheid van een dergelijk dik boekwerk kunnen zijn voor een groot publiek. Waar vroeger een dik boekwerk wellicht een blijk was van grote kennis en kunde, is dat tegenwoordig voor de lezer onaantrekkelijk en langdradig.

Dat drie van vier biografieën ongeveer dezelfde lengte, betekent echter niet dat zij ook dezelfde structuur handhaven, al volgen alle biografen allicht de lijn van geboorte naar overlijden. Thomas Lediard

³⁸ Holmes, *Marlborough*, 4-5.

³⁹ Ibidem, 5.

deelt zijn biografie in naar hoofdstukken op basis van droge jaartallen en verbindt dat aan de heerschappij van vorsten.⁴⁰ Een uitzondering vormt *book VII*, dat de (verkorte) titel *'The Duke of Marlborough's Disgrace and Vindication, with other Transactions to the Death of Queen Ann'* draagt. Uit deze inhoudsopgave is geenszins af te leiden wat de positie is van de schrijver. Hoewel het wat droog aandoet, is het tegelijkertijd ook duidelijk.

Een contrast hierbij vormt de opzet van Alison; hij maakt juist gebruik van een enorme extensieve indeling.⁴¹ Je zou het welhaast een korte samenvatting van de inhoud kunnen noemen. Door deze uitgebreide manier van beschrijven dringt op sommige punten hier wel de mening van de auteur door, bijvoorbeeld in hoofdstuk 3, paragraaf 8: *"Chagrins to which Marlborough began to be exposed at home"*. In sommige delen volgt het zich zelfs consequent op, zoals aan het begin van hoofdstuk 4: *par 2. Backwardness of the English Parliament in voting supplies; par 3. Causes of this singular peculiarity; par 4. Bitter sense which Marlborough entertained of this parsimonious disposition*". Ter afsluiting dient ook hoofdstuk 4, paragraaf 9 ter illustratie: *"Extraordinary Jealousy of Marlborough"*. Het is niet lastig af te leiden aan welke 'zijde' van de partijen de auteur zich bevindt. Wat verder opvalt is de grote mate in welke de auteur de nadruk legt op de militaire campagnes, hoewel dit te verklaren is vanuit de informatie uit het door hem geschreven voorwoord. Een ander opvallend element is het laatste hoofdstuk, waarin hij vergelijkingen trekt tussen, volgens hem, de vijf grootste generaals van de moderne tijd: Eugene van Savoye, Marlborough, Frederick de Grote van Pruisen, Napoleon Bonaparte en de Britse opponent van Napoleon, generaal Wellington. Het betreft hier een unieke toevoeging, die ik nergens anders ben tegengekomen.

De structuur van de boeken van Churchill en Holmes lijkt op elkaar en staat in contrast met die van Alison; hier geen uitgebreide beschrijving binnen de inhoudsopgave, maar korte titels. Churchill neigt net als Alison al enigszins naar heroïsering binnen zijn inhoudsopgave, al is het subtiel. Een treffend voorbeeld is te vinden in *Volume II, Chapter XXIII: The Conquering Hero*; en in *Chapter XXVII: The Mortified Adventurer*. Daarnaast publiceert Churchill veel primair bronnenmateriaal in zijn biografie, zoals correspondentie tussen Marlborough en een scala aan belangrijke personen – waaronder Sarah Churchill, zijn vrouw, maar ook Koning Willem III en zijn gezant Sidney Godolphin – en vele plattegronden van de verschillende terreinen van strijd. Naar mijn mening een slimme toevoeging, aangezien hij met de brieven zijn bewijs verifieert voor de lezer, en met de plattegronden de oorlogsprikelen wat begrijpelijker maakt.

Zoals ook in de vorige sectie aangaande de bespreking van de auteur en het voorwoord naar voren kwam, houdt Holmes van de vier biografen wat betreft zijn opzet de meeste distantie tot zijn onderwerp. Hij probeert zijn objectiviteit te bewaren door in zijn structuur geen waarde oordeel te vellen over de lotgevallen van Marlborough, maar wel de spanning op te wekken bij de lezer. Zijn boek is wat dat betreft ook meer een echte narratief, dan een puur chronologische beschrijving en duidelijk bedoeld voor een groot publiek. Als toevoegend element heeft Holmes daarnaast beeldmateriaal toegevoegd op drie plaatsen; hiermee wordt de lezer bekend met het gezicht van niet alleen Marlborough zelf, maar ook van

⁴⁰ Een voorbeeld: *Book 1: Genealogie, Book 2: Transactions during the reign of Charles II and James II, Book 3: Transactions during the reign of William and Mary etc.*

⁴¹ Alison is hiermee overigens niet de enige in zijn soort; bij de reeks *History of England* (auteurs: o.a. Hume, Smollett, Macaulay) ben ik eenzelfde opmaak tegengekomen.

zijn familie (Sarah Churchill, broers, zussen), superieuren (Charles II, James II, King William III, Queen Anne), rivalen (Louis XIV, Claude Louis Hector, hertog van Villars) en van het strijdtoneel. Dit is wederom een goede manier om de lezer kennis te laten maken met meer dan alleen een beschrijving van de situatie.

Conclusie

Uit het bovenstaande stuk kunnen we enkele elementen concluderen. Wat duidelijk is geworden, is dat op basis van de geanalyseerde elementen er gezegd kan worden dat de vier biografieën qua thematiek sterk op elkaar lijken. Dit is logisch, aangezien ze alle vier een levensbeschrijving geven van John Churchill, die loopt van geboorte tot dood. Voornamelijk in de introductie van het onderwerp – het voorwoord, of inleidend hoofdstuk in het geval van Holmes – zijn verschillen op te merken. Zo positioneren Lediard en Churchill zich duidelijk als aanhangers van Marlborough – hoewel ze zelf wellicht anders beweren. Alison volgt deze lijn in een mindere mate ook in zijn introductie. Slechts Holmes houdt distantie en laat zijn persoonlijke mening niet sterk doorklinken in zijn introductie. In plaats daarvan geeft hij een waardevolle beschrijving van de context, iets dat grotendeels ontbreekt in de introductie van de andere drie biografieën.

Met de afsluiting van dit inleidend hoofdstuk aangaande de algemene kenmerken, zal er in het volgende hoofdstuk worden overgegaan op een analyse van de beschrijving van de militaire verwickelingen van Marlborough door de vier auteurs.

Hoofdstuk 2

Blenheim en Malplaquet: ‘glans’ versus ‘mat’

In de proloog is reeds kort beschreven wat de kern was van dit conflict: het testament van de zonder direct opvolger gestorven Karel II, koning van Spanje. De laatste wil schonk Spanje en haar koloniën aan Filips, hertog van Anjou en kleinzoon van koning Lodewijk XIV. Dit feit werd echter met afgrijzen ontvangen in de landen die gezamenlijk de Grote Alliantie zouden vormen in de oorlog: Oostenrijk, Engeland en de Republiek. Wat volgde was een oorlog van elf jaar, waarin de hoofdpersoon een cruciale rol speelde als veldheer van de geallieerde troepen.

Zoals gesteld in de inleiding ligt de nadruk in dit hoofdstuk op twee belangrijke slagen binnen de Spaanse Successieoorlog: de slag bij Blenheim (12-13 augustus 1704) en de slag bij Malplaquet (11-12 september 1709). Deze slagen zijn bewust gekozen: zij symboliseren zowel het hoogtij als het laagtij waar Marlborough gedurende zijn militaire carrière in deze jaren mee te kampen kreeg. ‘Blenheim’ wordt beschouwd als een cruciale overwinning niet alleen voor Marlborough status als briljant generaal, maar ook als punt van ommekeer in de strijd in het voordeel van de Alliantie. Zeer interessant daarbij is de wijze waarop de verschillende auteurs Marlborough hebben neergezet. Zij doen dit alle vier op geheel eigen wijze, hoewel de kern van dezelfde aard is: de overwinning is zonder meer toe te schrijven aan zijn goed doordachte tactiek.

Ter contrast heb ik gekozen voor de slag bij Malplaquet. Hoewel deze slag ook formeel eindigde in een overwinning voor de Alliantie, had deze toch een bittere afdronk. Aan de kant van de geallieerde troepen vielen meer slachtoffers dan bij de Fransen en een definitieve overwinning werd niet behaald. Dit zou een smet op het blazoen van Marlborough kunnen betekenen. In deel 2 van dit hoofdstuk zal ik ingaan op deze kwestie en weergeven hoe de vier auteurs deze slag en daarmee het imago van Marlborough vorm geven.

Blenheim

Het belang van de slag bij Blenheim binnen de Spaanse Successieoorlog is evident, zoals gezegd. Bij het analyseren van de biografieën is het daarom allereerst belangrijk om te kijken hoeveel plaats er wordt ingeruimd voor deze episode in het leven van John Churchill.

Ik begin bij de biografie van Thomas Lediard. Hij geeft Blenheim een geheel apart hoofdstuk van een krappe zestig pagina's, maar deelt dit op een bijzondere wijze in. Dit heeft alles te maken met zijn wil om zijn beschrijving zo accuraat mogelijk te onderbouwen. De beschrijving van de slag neemt namelijk maar 28 pagina's in beslag; de overige 29 pagina's bestaat voornamelijk uit gepubliceerde correspondentie binnen het geallieerde en het Frans/Beierse kamp, uit kaarten van de slag, lijsten met gesneuvelden en gewonden, alsmede lijsten van Franse krijgsgevangenen. Hoewel Archibald Alison zijn derde hoofdstuk de titel *'Battle of Blenheim'* geeft, blijkt dat slechts dertig pagina's van de ingeruimde negentig pagina's daadwerkelijk een beschrijving geven van deze slag; het overgrote gedeelte wijdt hij aan de

voorbereidingen voor de veldslag en de eerdere delen van dezelfde campagne. Ook Winston Churchill neemt een flinke aanloop: hij wijdt van zijn totaal aantal pagina's er ongeveer 150 aan de voorbereiding. De daadwerkelijke slag neemt ongeveer dertig pagina's in beslag. Verrassend genoeg weet Holmes in twintig pagina's de slag te beschrijven, exclusief een korte beschrijving van het begin van de campagne, terwijl zijn totale werk slechts een fractie is van dat van zowel Alison als Churchill. Dit wil niet zeggen dat de slag bij Blenheim een onvergelijkbaar grote rol inneemt in zijn boek; ook de slagen van Ramillies en die van Malplaquet beschrijft hij in ongeveer een evenredig aantal pagina's.

Alle auteurs beginnen hun beschrijving met een situatieschets. Hierbij heeft elke auteur aandacht voor aspecten wat betreft de slagorde, de grootte van de legers en de aanblik van het slagveld.⁴² Elke auteur legt echter de nadruk echter net iets anders. Lediard geeft, voordat hij hiermee begint, in zijn eerste alinea meteen de toon van dit stuk van zijn biografie prijs, een toon die voortborduurde op die van de inleiding genoemd in hoofdstuk 1:

“I am now entering upon the Description of the greatest and most memorable Action, which this Age has produc'd, and which raised the Honour and Fame of our Illustrious Hero to the highest Pitch of Glory Mankind is perhaps capable of, and above what any Subject of England, not of the Royal Blood, ever attained to before.”⁴³

Het moge duidelijk zijn dat Lediard hiermee aangeeft dat de glorie van deze slag vooral toepasbaar is op de acties van Marlborough zelf. Hij noemt Eugenius van Savoye, of de gecombineerde macht van het geallieerde leger, hierbij niet. Enkele alinea's wijdt Lediard vervolgens aan de slagorde en het terrein. Opvallend is de beschrijving van de laatste momenten voor de slag, waar, volgens Lediard, enkele officieren Marlborough wijzen op de 'vele moeilijkheden' die een overwinning in de weg zouden kunnen staan. Lediard presenteert hem echter als een generaal met een 'onwrikbare wil' (*The Duke's unshaken Steadiness of Mind*), die geen andere mogelijkheid zag dan de slag aan te gaan, en hiermee als 'dapperste van het stel'.⁴⁴

Alison en Churchill trachten in het begin vooral de spanning op te bouwen. Alison doet dit onder meer door de legers te vergelijken met eerdere 'epische' slagen; hij trekt bijvoorbeeld de vergelijking met de Derde Kruistocht aan het einde van de twaalfde eeuw.⁴⁵ Churchill heeft meer aandacht voor het moraal van de soldaten en geeft hierbij unieke voorbeelden, wederom met een vleugje dramatiek:

“High and proud was the bearing of these regular soldiers as they strode into battle. (...) Among those who now advanced was Captain Blackadder,

⁴² Zie: Lediard, *The Life of John*, Volume I, 231-2; Alison, *The Life of John*, Volume I 160-6; Churchill, *His Life and Times*, Book I 845-51; Holmes, *Marlborough* 281-6.

⁴³ Lediard, *The Life of John*, Volume I, 231.

⁴⁴ Ibidem, 235-6.

⁴⁵ Alison, *The Life of John*, Volume I, 160.

and as he gazed upon the mass and pomp of the enemy covering the plain before him his heart was so filled with a sense of the infinite mercy and power of God that he could not help exclaiming aloud to his company: 'How easy it would be for the Lord to slay or take captive all those thousands before nightfall! (...).'"⁴⁶

Dit ene citaat geeft het begin van het stuk van Churchill goed weer: mede door zijn taalgebruik weet Churchill de spanning op te bouwen, hij wil als het ware het 'gevoel' van de strijd overbrengen. Het maakt het beginstuk aangenaam om te lezen, maar minder informatief dan bijvoorbeeld de beschrijving van Lediard.

Dat Alison en Churchill spanning door anekdotes proberen te creëren, wordt geïllustreerd door het feit dat zij allebei dezelfde, typerende anekdote aan het begin van de strijd aanhalen. Naar verluidt wordt er, als de slag op het punt van beginnen staat en Marlborough zijn troepen een laatste keer toespreekt, een kanonskogel op hem afgevuurd. Beide auteurs – het eerste citaat komt uit het boek van Alison, het tweede uit Winston Churchill's werk - beschrijven dit met verve:

*"As Marlborough rode along the line a cannon-ball struck the ground near him, and covered him well with earth. All ground trembled for the safety of their beloved chief, but he calmly continued his survey as if nothing had happened."*⁴⁷

*"A roundshot, striking at his horse's feet, enveloped him in a cloud of earth, and wrung an anxious gasp from the watching troops he had led so far from home. But he continued his progress uninjured."*⁴⁸

Dat beide heren het voorval aanhalen, is op zichzelf wellicht niet opvallend. Het is echter zeer illustratief voor hun beschrijving van Blenheim: ze zetten Marlborough neer als onverzettelijke leider, die welke tegenslag dan ook de baas is. Hun taalgebruik vol dramatiek is hierbij treffend. Het is opvallend te noemen dat Thomas Lediard van dit voorval niet rept in zijn stuk, ondanks het feit dat hij zeer gedetailleerd te werk gaat.

De episode is ook in de meer genuanceerde beschrijving van Holmes afwezig. Hij begint zijn beschrijving met een andersoortige situatieschets. Hij heeft een interessante invalshoek aan het begin van zijn stuk door te beginnen met het einde: de redenen waarom de Fransen verloren hadden en de superieure tactiek van de Engelse infanteristen, de contramars, onder leiding van Marlborough.⁴⁹ Er is bij hem weinig plaats voor anekdotische beschrijvingen.

⁴⁶ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 853.

⁴⁷ Alison, *The Life of John*, Volume I, 166.

⁴⁸ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 852.

⁴⁹ Holmes, *Marlborough*, 281-6.

Het mag geen verrassing zijn dat een groot gedeelte van het hoofdstuk over de slag om Blenheim bij alle auteurs draait om hoe de slag exact verliep. Hoewel Lediard, Alison en Churchill – ieder in hun eigen mate - minder objectief genoemd kunnen worden dan Richard Holmes, komen de beschrijvingen van de handelingen van de twee legers in een grote mate overeen.⁵⁰ De reden hiervoor is te vinden in het bronnenmateriaal: bij een nauwkeurige bestudering van hun voetnoten, blijkt dat de vier auteurs zich allemaal baseren op dezelfde (ooggetuigen-)verslagen. De belangrijkste vormen hierbij de memoires van de Franse officier Mérode-Westerloo, de brieven van de Franse generaal Tallard aan Michel Chamillart – een belangrijke minister onder Lodewijk XIV – na afloop van de slag en het dagboek van Francis Hare, een geestelijke in dienst van het Engelse leger. Ook Jean Rousset de Missy, die in 1729 een werk schreef aangaande de Spaanse Successieoorlog, getiteld ‘*Histoire militaire du prince Eugène de Savoie, du prince et duc de Marlborough, et du prince de Nassau-Frise, où l'on trouve un détail des principales actions de la dernière guerre et des batailles et sièges commandez par ces trois généraux*’ wordt vaak genoemd, voornamelijk door Alison. Ook Thomas Lediard noemt hem specifiek als bron aan het begin van zijn hoofdstuk.⁵¹ Daarnaast vormen ook de biografieën van Sir William Coxe (1819) en de biografie van Jean François Hugues de Tems (1808) in opdracht van Napoleon belangrijke bronnen van informatie.⁵² Deze bronnen worden voornamelijk gebruikt om te onderstrepen in welke mate de Fransen verrast werden door het optreden en de slagorde van de Engelsen⁵³ en om een blijk te geven van de moraal van de Engelsen bij elke actie.⁵⁴

Eén aspect van ‘Blenheim’ is binnen de beschrijving echter het uitlichten waard: de ‘beslissende’ manoeuvre van Marlborough, waardoor de Franse linie in het midden breekt. Deze actie verdeelt de auteurs. Lediard laat er geen gras over groeien: het is te danken aan het superieure inzicht en handelen van Marlborough dat deze beslissende charge werd uitgevoerd, dat moet volgens hem zelfs door de Fransen erkend worden:

“It may not be improper to observe, in this Place, that the French themselves are obliged to allow the superior conduct of our British Hero.”⁵⁵

De Franse auteur die Lediard aanhaalt, stelt vervolgens dat Marlborough een zwakke plek in de linie vond, die de Fransen zelf niet hadden opgemerkt: doordat hiermee vervolgens een fatale breuk werd bewerkstelligd, bevestigt dit volgens Lediard “[the] *incontestible Proof of our Generals’s superiour Conduct*”.⁵⁶ In de charge zelf speelt Marlborough bij Lediard verder geen rol: het gaat hem voornamelijk om zijn inzicht. Hiermee verschilt hij danig van bijvoorbeeld Archibald Alison.

⁵⁰ Zie voor Churchill bijvoorbeeld: de tweede helft van pagina 855, 856 van Book 1; Voor een voorbeeld van Alison, zie pagina 170-2 van Volume I.

⁵¹ Lediard, *The Life of John*, Volume I, 231.

⁵² **Alison** refereert vanaf 164 tot aan 180 doorlopend naar Coxe, Rousset en Hare, daarnaast ook naar Mérode-Westerloo. **Churchill** haalt tussen pagina 840 en 860 voornamelijk Mérode-Westerloo, Tallard en Coxe aan. **Holmes** gebruikt voor zijn beschrijving eveneens Mérode-Westerloo en Tallard, bijvoorbeeld op de pagina’s 288 en 292.

⁵³ Churchill, *His Life and Times*, Book 1, 847; Holmes, *Marlborough*, 8.

⁵⁴ Alison, *The Life of John*, Volume I, 175; Churchill, *His Life and Times*, 853.

⁵⁵ Lediard, *The Life of John*, Volume I, 243.

⁵⁶ *Ibidem*, 243.

Voor Alison is dit de climax van het stuk: hier kan hij de heldenrol van Marlborough in zijn volledigheid vormgeven:

“Marlborough brought up three Hessian battalions to front them, and then, drawing his sword, ordered the trumpets to sound the advance, he himself leading them on. Indescribably grand was the spectacle that ensued. (...) With irresistible vehemence, the line dashed forward at full speed and, and soon the crest of the ridge was passed. The French horsemen discharged their carbines at a considerable distance with little effect, and immediately wheeled about and fled. The battle was gained (...).”⁵⁷

Alison hecht hiermee niet alleen veel waarde aan de charge op zichzelf, maar ook het optreden van Marlborough. Hij leidt deze troepen hoogstpersoonlijk naar de hierna op handen zijnde overwinning.

Gelet op de algehele toon van het werk van Churchill zou men hier verwachten dat ook Churchill over deze actie superlatieven tekort zou komen. De beschrijving van Churchill van deze situatie is echter opvallend sober vormgegeven:

“(...) at this moment Marlborough was sure of victory. (...) From the tumult of battle his design was now emerging. Although his total had at the beginning been several thousands fewer than the French, and although it had suffered up to this point perhaps double their losses, he was now in a position of overwhelming strength.”⁵⁸

Churchill laat zich evenmin verleiden tot grote uitspraken over de charge die uitgevoerd werd, maar bagatelliseert deze zelfs:

“We cannot pretend to unravel the details of this uneven struggle but enough has been said to expose the delusion that the battle of Blenheim was gained by a cavalry charge. It was gained by the onset of a largely superior force of all arms working in close accord with one another at a decisive point.”⁵⁹

Winston Churchill prijst hiermee de algehele tactiek en inzet van de Engelse troepen, niet de eenzijdige cavaleriecharge van Marlborough door het midden. Dit element staat in schril contrast met de beschrijving van Alison. Hij bedoelt hier echter niet mee te zeggen dat de charge maar weinig waarde had; het was echter niet van de meest doorslaggevende betekenis.

⁵⁷ Alison, *The Life of John*, Volume I, 174-5.

⁵⁸ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 859.

⁵⁹ Ibidem, 862.

Een contrast groter dan tussen de beschrijving van de charge door enerzijds Alison en anderzijds Richard Holmes is bijna niet denkbaar: Holmes schenkt namelijk bijna geen aandacht aan deze kwestie. Op de pagina's 293-4 beschrijft Holmes kort hoe deze fase van de strijd verliep, maar hij doet dit zonder deze charge door het midden expliciet te noemen. Hij beschrijft het als volgt:

“(...) Churchill's [Charles, de broer van John Churchill] leading Infantry scrambled across the Nebel as ordered, and by the time Zurlauben led his Gens d'Armes forward as planned, there were already five squadrons of British cavalry on the west bank under Colonel Francis Palmes.⁶⁰

Vervolgens voeren deze troepen een succesvolle aanval uit op de Franse regimenten:

“The line of the Nebel was lost and the French cavalry, their charges described as ‘useless’, were beaten, partly by the disciplined action of the Allied horse, and partly by the steady volleys of the supporting infantry.”⁶¹

Holmes schaaft zich hierbij achter Churchill, door de charge en de rol van Marlborough hierbij niet al te veel waarde toe te kennen. Desondanks vormt dit ook in zijn beschrijving het begin van het einde voor het Franse leger in deze slag.⁶²

Ten slotte valt er van de vier beschrijvingen van de slag nog één belangrijk element te melden. Opvallend in het werk van Thomas Lediard is, hoewel al meerdere malen is uitgelicht dat hij bepaald niet onbevooroordeeld te werk gaat, dat zijn beschrijving waarschijnlijk het meest gedetailleerd is van alle vier. Hij brengt talloze namen, aantallen van strijders en verschillende manoeuvres ineengevlochten naar voren, hetgeen zijn beschrijving toch tamelijk geloofwaardig maakt.

De slag bij Blenheim eiste uiteindelijk aan geallieerde kant ongeveer 14,000 man, aan Frans/Beierse kant iets meer dan 30,000. Nu er is gekeken naar een heel specifieke situatie binnen de slag bij Blenheim, waardoor het geallieerde leger uiteindelijk het gecombineerde Frans/Beierse leger wist te verslaan, is het ten slotte tijd om te kijken naar de overkoepelende redenen voor de overwinning van het leger van de hertog van Marlborough en zijn rol hierin, naar het inzicht van de verschillende auteurs.

Lediard is vrij kort en bondig aangaande de redenen waarom de Grote Alliantie de strijd uiteindelijk won. Enerzijds stelt hij dat het leger van de Grote Alliantie ‘onoverwinnelijk moedig en onverschrokken’ was, met aan het hoofd enkele generaals die ‘onoverwinnelijk gedrag en dapperheid’ ten tonele brachten.⁶³ Anderzijds stelt hij gedurende het hoofdstuk twee redenen vast waarom de Fransen uiteindelijk verloren: de eerste is het feit dat het midden van de Fransen te zwak was, doordat er te veel

⁶⁰ Holmes, *Marlborough*, 292.

⁶¹ Ibidem, 293.

⁶² Ibidem, 294-5.

⁶³ Lediard, *The Life of John*, Volume I, 249.

troepen in de dorpen waren gepositioneerd.⁶⁴ Hierdoor kon de charge van Marlborough slagen. Ten tweede gaf het Franse leger de geallieerden te veel tijd om de rivierbank over te steken, toen ze eenmaal in het centrum tegenover elkaar stonden.⁶⁵ De redenen voor de winst blijven bij Lediard dus vrij algemeen, terwijl die van het verlies van de Fransen zeer specifiek zijn gesteld.

Archibald Alison poneert als kern van zijn argument dat de slagorde van de Fransen, onder leiding van generaal Tallard, simpelweg verkeerd was. Het terrein waar gevochten werd kende lastige obstakels, zoals wat moerassen en allicht de rivier de Nebel. Tallard had niet verwacht dat de geallieerden hier simpel door heen zouden komen. Zijn slagorde achter deze obstakels was wellicht wat haastig opgesteld: De meerderheid aan infanteristen die de Fransen hadden, bleek ‘zinloos’ opgesteld te zijn onder meer binnen de muren van Blenheim, waar zij geen nut dienden. Binnen het argument dat hij er op laat volgen, komt Marlborough in beeld. Alison stelt dat: “... *the English general, it is evident, evinced the capacity of great commander in the manner in which he (...) took advantage of these faulty dispositions.*”⁶⁶ Volgens Alison was het dus een samenspel van twee factoren: enerzijds de mislukte slagorde van Tallard, anderzijds de briljante tactiek en het inzicht van Marlborough. Hiermee volgt hij de redenering van Lediard.

Winston Churchill volgt deze redenering ten dele. Opvallend genoeg wijdt hij geen alinea aan het falen van de Fransen. De kern van zijn argument is hierboven al genoemd: de kracht die ontstond uit het effectieve samenspel tussen de verschillende legereenheden.⁶⁷ Daarnaast geeft Churchill in de aanloop naar de slag bij Blenheim een andere reden, hoewel hij deze minder duidelijk beschrijft. Het betreft hier het samenspel tussen de grootste spelers binnen de twee legerkampen: Eugenius van Savoye en John Churchill aan de ene kant, en Tallard en Max Emmanuel, keurvorst van Beieren aan de andere kant. Volgens Churchill verliep de samenwerking tussen de legerleiders van de Grote Alliantie uitstekend: dit blijkt onder meer uit het uitvoerige overleg voorafgaand aan de slag⁶⁸ en tijdens de slag.⁶⁹ Daarentegen was de samenwerking tussen de Franse en Beierse leiders verre van vlekkeloos, zo blijkt uit brieven van Tallard, geschreven aan Chamillart na de slag bij Blenheim, waarin hij zijn woede hierover laat blijken.⁷⁰ Desintegratie en botsende ego’s blijken hierbij belangrijke factoren.

Holmes probeert in tegenstelling tot enkele concrete, gedetailleerde redenen, meer structurele redenen aan te voeren voor het Franse verlies en de Britse winst. Allereerst wijdt hij een gedeelte aan redenen waarom de Fransen eigenlijk op voorhand al ‘op verlies’ stonden. Het eerste punt dat hij aandraagt was de slechte logistieke voorbereiding: er was te weinig rantsoen voor een lange veldtocht, waardoor de bewegingsvrijheid en de daarmee gepaard gaande mogelijkheid tot een verrassingsmanoeuvre beperkt werd. Ten tweede had het Franse leger te maken gehad met desertie en ziekte, waardoor de troepen tamelijk uitgedund waren. Als derde punt noemt Holmes de ‘totale onwetendheid’ ten aanzien van de vijand die heerste bij Tallard. Dit werkte het verrassingselement in de context van de aanval van

⁶⁴ Ibidem, 239.

⁶⁵ Ibidem, 241.

⁶⁶ Alison, *The Life of John*, Volume I 182.

⁶⁷ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 862.

⁶⁸ Ibidem, 835-8.

⁶⁹ Ibidem, 858.

⁷⁰ Ibidem, 839-40.

Marlborough op het vijandige leger enorm in de hand.⁷¹ Als laatste factor aan de Franse kant noemt Holmes, net als Winston Churchill, de factor van de ‘botsende ego’s, aan de top van het Frans/Beierse leger:

“The diversity of advice, Sir, which made public what one wished to do, shows us clearly that it is a fine lesson that we should only have one man commanding an army, and it is a great misfortune to have to deal with a prince of the honour of the Elector of Bavaria, above all when lieutenant generals advised him directly ... as did certain of M le Maréchal Marsin’s army.”⁷²

Vervolgens gaat Holmes door een beschrijving van de sterke punten van het geallieerde leger. Hij stelt dat het leger van Marlborough er als het ware volledig omgekeerd aan toe was. Ten eerste waren de tactische voorbereidingen minutieus geweest. Om dit punt te ondersteunen geeft Holmes onder meer een uitgebreide beschrijving van het gebruik van de contramars (met als belangrijkste element: snellere vuurkracht) bij de infanterie, en de juiste instructie aan de cavalerie (*shock action*). Er wordt niet gesproken over verliezen door ziekte, desertie of een gebrekkige logistieke voorbereiding. Een treffend citaat op bladzijde 294 geeft ten slotte de uiteenlopende verhoudingen op het hoogste niveau in de beide legers treffend weer: *“Marlborough was also well served by his generals in an inverse proportion to the way that Tallard was let down by his.”⁷³* Samenvattend kan gesteld worden dat volgens Holmes het verschil eigenlijk op voorhand al werd gemaakt. Doordat het geallieerde leger tijdens de slag als een geoliede machine werkte, in tegenstelling tot het Frans/Beierse leger, kon de overwinning worden binnengesleept.

Het succes van ‘Blenheim’ voor de Britse zijde was enorm: de Grote Alliantie had vanaf dit moment het initiatief in de strijd. Alle vier de auteurs wijden daarom aan het einde van hun hoofdstuk nog een gedeelte aan het succes dat deze slag ook voor het imago van Marlborough bracht.

Volgens Lediard is er sprake van een duidelijke hiërarchie voor wat betreft deze overwinning: *“As the whole action was chiefly managed and directed by the Duke of Marlborough; so the greatest Share of the Glory is certainly his Due”⁷⁴*. Hoewel hij vervolgens ook Eugenius van Savoye prijst voor zijn rol, staat Marlborough toch duidelijk boven hem. Wat volgt is interessant: Lediard prijst, zoals het volgens hem *‘historical Justice and Impartiality’* betaamt, eerst ook de andere geallieerde generaals, alsmede het gehele leger, om vervolgens ook de vijand voor hun gevecht en moed te prijzen.⁷⁵ Hij gaat het rijtje af, maar is geenszins onduidelijk over aan wie de meeste lof ten deel behoort te vallen. Lediard construeert door zelf deze hiërarchie samen te stellen duidelijk het positieve imago van Marlborough vanuit zijn perspectief. Dit verschilt met Churchill en Holmes.

⁷¹ Holmes, *Marlborough*, 282-3.

⁷² Ibidem, 282.

⁷³ Ibidem, 294.

⁷⁴ Lediard, *The Life of John*, Volume I, 250.

⁷⁵ Ibidem, 252-3.

Alison's 'einde' is even duidelijk en voorspelbaar, en volgt Lediard's lijn: hij vult het einde van zijn hoofdstuk over Blenheim met een lofprijzing aangaande Marlborough. Hierbij komen onder meer zijn galante gedrag na de slag tegenover de verliezende partij en alle verdiende eer en geschenken aan bod.⁷⁶ Hij eindigt het stuk zelfs met een lofdicht, geschreven door de Britse dichter Addison. Hij rept hier niet over de vijand, of over de rest van de troepen.

Het moge duidelijk zijn dat ook Winston Churchill en Richard Holmes het belang van de overwinning voor Marlborough zeer groot achten. Zowel Churchill als Holmes beschrijven de 'geschenken' die aan Marlborough ten deel vallen, als opperbevelhebber. De bouw van Blenheim Palace is hierbij allicht het meest sprekende voorbeeld. Zoals eerder beschreven wil Churchill de volledige zege niet toeschrijven aan Marlborough, zoals Lediard. De gevolgen op het internationale toneel zijn voor hem belangrijker dan de geschenken die aan Marlborough ten deel vielen. Echter, het laatste woord geeft Churchill wel aan Marlborough, door de woorden van Hugues de Ternois, historicus in dienst van Napoleon: "*Thenceforward the name of Marlborough became as it were a new power which entered into the confederacy and upheld it by terror, the profound marks of which the passage of a century has not effaced*".⁷⁷

De beschrijving van Holmes volgt de lijn van Churchill, door voornamelijk onpersoonlijk een constructie van het imago van Marlborough vormt te geven. Hij komt tot de kern in de volgende zinsnede: "*It was a victory which did not simply change the balance of the war in Germany at a single bloody stroke, but gave Marlborough and his men a cachet which they would retain until the very end of the conflict*".⁷⁸ De kern van Holmes' argument is een feit: de slag deed het imago van Marlborough enorm verbeteren, zowel aan Britse zijde als aan de andere kant van het Kanaal.

Maar hoe ontwikkelde dit beeld zich gedurende de Spaanse Successieoorlog? In het volgende hoofdstuk komt de slag bij Malplaquet aan bod, een slag die een stuk minder succesvol verliep voor de Marlborough en zijn leger.

⁷⁶ Alison, *The Life of John*, Volume I 188-9.

⁷⁷ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 884.

⁷⁸ Holmes, *Marlborough*, 297.

Malplaquet

De slag bij Malplaquet, vlakbij de huidige Belgisch-Franse grens, vond ruim vijf jaar na de slag bij Blenheim plaats. Deze slag had een totaal ander karakter dan de bovengenoemde slag: hier geen victorieuze overwinning voor de geallieerden met weinig zorgelijke elementen, eveneens geen glansrol voor de hertog van Marlborough, maar wel een enorm bloedvergieten dat aan ruim 30.000 soldaten het leven kostte. De slag vergrootte de roep op het Britse schiereiland, met name vanuit de Tories, om de oorlog te stoppen.⁷⁹

Bovenstaande elementen zijn van essentieel belang bij een onderzoek naar het imago van Marlborough: hoe gaan de auteurs om met dit voorval, dat niet ten gunste uitpakte van de geallieerde troepen en waardoor de positie van Marlborough verder onder druk werd gezet? Wat was volgens de vier auteurs de rol van Marlborough tijdens deze slag en waarom lukte het de geallieerden niet om een herhaling van het succes van Blenheim uit te voeren? Op deze vragen zal ik hieronder proberen in te gaan.

Net als in de bovenstaande sectie aangaande Blenheim zal ik allereerst ingaan op het volume dat de verschillende auteurs besteden aan deze strijd. In tegenstelling tot zijn beschrijving van Blenheim, is de beschrijving van Thomas Lediard van Malplaquet opvallend kort: in feite slechts acht pagina's. Zo gedetailleerd als hij te werk gaat bij de eerste, zo globaal beschrijft hij de tweede slag. Dit wekt de suggestie dat hij, om het optreden van het geallieerde leger niet in verlegenheid te brengen zijn beschrijving kort wil houden. Hier zal ik later in dit hoofdstuk op terug komen. Archibald Alison gebruikt ongeveer 25 pagina's om deze slag te beschrijven, echter niet zoals Blenheim weergegeven in een apart hoofdstuk. Het volume komt echter overeen; Alison doet dit blijkbaar niet af als een inferieure slag of probeert iets te verdoezelen. De beschrijving van Winston Churchill neemt eveneens ongeveer hetzelfde aantal pagina's in beslag, hoewel ook hier gesteld kan worden dat het geenszins een soort climax is in het narratief, zoals Blenheim, maar eerder een heftig tussenstadium binnen een al niet dusdanig succesvol verlopende campagne in 1709. Holmes ten slotte, volgt de werkwijze van zijn voorgangers door ook ongeveer hetzelfde aantal pagina's te reserveren voor de slag bij Malplaquet. Hij is echter de enige die vanuit zijn titel al door laat klinken wat de toon is van deze slag: '*A very murdering battle: Malplaquet*'.

Thomas Lediard beschrijft in de aanloop naar de strijd vrijwel uitsluitend de kant van de geallieerden. Het belangrijkste kenmerk van de beschrijving van zijn aanloop naar de slag is juist de rustige toon: het lijkt op voorhand *just another battle*. Alison vormt met hem een interessante tegenstelling. Hij geeft aan het begin van zijn bespreking van de slag al duidelijk al wat er fundamenteel anders was qua voorbereiding in Malplaquet ten opzichte van Blenheim. Zoals hierboven staat vermeld, heerste er vóór en tijdens de slag bij Blenheim onenigheid tussen de Franse bewindvoerders, hetgeen niet ten goede kwam van de uitvoering. Dit was in tegenstelling met de wijze waarop destijds de tactiek werd besloten in het kamp van de Grote Alliantie, waar Eugenius van Savoye en Marlborough duidelijk op één lijn zaten. Alison stelt dat de onenigheid nu juist de kant van de Grote Alliantie parten speelde, terwijl hij de Franse maarschalk

⁷⁹ Onnekink & de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* 42.

Villars prijst om zijn *'utmost skill and vigour'*, als het gaat om zijn strategie voor de slag.⁸⁰ Kort gesteld was de kern van het discussiepunt aan geallieerde zijde het al dan niet wachten op enkele versterkingen, voordat het Franse kamp zou worden aangevallen. Marlborough was tegen het wachten en wilde direct aanvallen, nu het Franse kamp zich nog niet volledig had kunnen voorbereiden, terwijl zowel Eugenius als twee hoge Hollandse afgevaardigden voor waren. De laatste optie werd uiteindelijk verkozen; was er naar Marlborough geluisterd, volgens Alison, dan was een meer glorieuze overwinning binnen handbereik geweest.⁸¹ Lediard echter, wijst dit element van de hand. Hij stelt duidelijk dat de twee generaals Marlborough en Eugenius simpelweg in lijn van hun strategie bepaalden dat er gewacht zou worden op de troepen uit Tournay. Bij hem is er geen onenigheid te bespeuren.⁸²

Als de onenigheid bij de Grote Alliantie één kernpunt van Alison's aanloop is, dan vormt de goede positie van het Franse leger een ander belangrijk punt. Hier belicht hij een punt dat door Lediard bijvoorbeeld niet wordt genoemd. Wellicht om het verlies van de geallieerde zijde iets dragelijker of begrijpelijker te maken, tekent Alison namelijk in zijn aanloop ook op dat het terrein zeer in het voordeel was van de Fransen en dat zij bovendien een generaal hadden die hier optimaal gebruik van wist te maken, in de persoon van Villars:

“Around this semicircle, redoubts, palisades, abattis, and stockades, were disposed with such skill and judgment, that, literally speaking, there was not a single inequality of ground (and there were many) which was not turned to good account.”⁸³

Om zijn argument nog meer kracht bij te zetten en de voorbereiding af te sluiten, laat Alison optekenen: *“With such vigour were the operations conducted, that by the night of the 10th the position [i.e. de Franse positie] was deemed impregnable.”* Door deze twee argumenten – onenigheid, gedegen Franse voorbereiding onder leiding van een kundige generaal – aan het begin te poneren, lijkt Alison de eindpositie van de Alliantie iets te willen oppoetsen: men stond immers op voorhand al op achterstand.

Winston Churchill volgt voor wat betreft de beschrijving van de aanloop exact de lijn van Lediard. Over de vermeende onenigheid in het geallieerde kamp zegt Churchill namelijk het volgende:

“According to some accounts, Marlborough was for attacking at once, and Eugene, for awaiting Withers. The matter rested between the two comrades, And neither of them has left any statement of his individual views. (...) Whatever passed between them is therefore unknown.”⁸⁴

⁸⁰ Alison, *The Life of John*, volume II 46-7.

⁸¹ Ibidem, 65.

⁸² Lediard, *The Life of John*, Volume II, 166.

⁸³ Alison, *The Life of John*, volume II, 47.

⁸⁴ Churchill, *His Life and Times*, Book II, 598.

Churchill kiest hier dus voor de kant van de consensus, terwijl Alison onenigheid binnen het geallieerde kamp aanbrengt als reden waarom de strijd niet zo succesvol was. Hierboven werd de reden voor deze 'keuze' van Alison al genoemd: hij dient om het militaire inzicht van Marlborough nogmaals te benadrukken en de schuld voor een deel van zijn schouders te schuiven.

Naast deze kwestie is er nog een belangrijke factor van verschil: Churchill laat het door Alison geschetste terreinvoordeel van de Fransen achterwege: dit is voor hem blijkbaar geen factor van belang. Churchill focust zich heel duidelijk alleen op de Britse zijde. De lengte van het stuk aangaande de voorbereiding is bij Churchill vrij kort: feitelijk loopt zijn beschrijving van de slag bij Mons – eerder deel van dezelfde campagne - tot aan Malplaquet in een stuk door.

Holmes spreekt in zijn stuk over de aanloop naar de slag toe als enige over de persoonlijke twijfel van Marlborough aangaande deze nieuwe veldslag: hij wilde vrede en terugkeren naar Engeland, omdat hij de oorlog zat was, zo blijkt volgens Holmes vanuit de persoonlijke correspondentie van Marlborough.⁸⁵ Holmes volgt Alison door in zijn beschrijving van de situatie ook het terrein mee te nemen: *"For any traveller (...) the message is clear. This is close country, made for defence, that denies even the most capable general any room for manoeuvre"*.⁸⁶ Ook hij maakt dus ruimte voor de notie dat de aanvallende partij, de Grote Alliantie, bij Malplaquet sterk in het nadeel was, hetgeen direct voor de conclusie zorgt dat dit één van de factoren was waarom de Alliantie niet glorieus de Fransen overwon. Opvallend genoeg schaaft Holmes zich ook achter Alison's argument dat men al voordat de hulptroepen waren gearriveerd, had moeten aanvallen. Over de reden waarom er gewacht werd, doet Holmes geen uitspraken. Door louter te melden dat er werd gewacht, schaaft hij zich hiermee impliciet achter Churchill, die eveneens consensus binnen de legerleiding centraal stelt.⁸⁷ Holmes spreekt hier dus vanuit zijn eigen perceptie, het vormt een hierbij een (zeldzame) eigen mening.

Vervolgens komt het aan op de beschrijving van de slag zelf. Op Lediard's beschrijving, maken de auteurs in ieder geval op voorhand duidelijk dat het tactisch plan van Marlborough in enkele opzichten lijkt op dat van Blenheim: met Eugénie van Savoye aan de rechterzijde en de Hollandse Johan Willem Friso aan de linkerkant, moet er voldoende druk op de Franse flanken van Marlborough's directe opponent Villars komen te staan om hem te doen besluiten troepen vanuit het midden naar buiten toe te sturen ter versterking. Vervolgens zou Marlborough een charge op de verzwakte middenlinie uitvoeren om de lijn van Villars' leger te breken.⁸⁸ Hoewel de tactiek dus in grote mate overeenkomsten vertoonde met Blenheim, was dat niet het geval voor wat betreft het verloop van de slag. De beschrijvingen van bijvoorbeeld Alison en Churchill maken duidelijk dat het een chaotische en gelijk opgaande strijd was, waarbij het initiatief constant op en neer golfde en er grote verliezen werden geleden aan beide kanten.

Thomas Lediard documenteert opvallend genoeg weinig van bovenstaande verliezen en golvende bewegingen: voor hem is ook deze slag één grote tocht van glorie. Hij beschrijft in twee bladzijden (!)

⁸⁵ Holmes, *Marlborough*, 420-1.

⁸⁶ Ibidem, 422.

⁸⁷ Ibidem, 422-3.

⁸⁸ Bijvoorbeeld: Churchill, *His Life and Times*, Book II, 601-2; Holmes, *Marlborough*, 425.

levendig hoe het ene na het andere regiment van de Fransen omver wordt gelopen door de geallieerde troepen, zonder al te veel tegenstand.⁸⁹ In zijn beschrijving is er geenszins sprake van een groot verschil tussen zijn beschrijving van ‘Blenheim’ en die van ‘Malplaquet’. Wat opvalt is dat de beschrijving zeer kort is en dat de directe acties van Marlborough, waarvan er een talrijk aantal te vinden waren bij Blenheim, nu vrijwel afwezig zijn. Het lijkt inderdaad *just another battle* te zijn, binnen het kader van de Spaanse Successieoorlog.

Alison structureert zijn beschrijving van de strijd op een geheel andere wijze dan de manier waarmee hij de acties van Marlborough bij ‘Blenheim’ weergaf: was er daar tijdens de beschrijving van de strijd plaats voor menig verwijzing naar de directe acties van Marlborough, bij Malplaquet komen vrijwel geen anekdotes of gelijksoortige beschrijvingen van Marlborough voor. De enige keren dat hij de hertog noemt, is als hij heen en weer galoppeert, tussen de verschillende flanken, om orders te geven en assistentie te verlenen.⁹⁰ Hier komt weinig heroïek aan te pas. Zijn beschrijving is gevrijwaard van veel voorbeelden van het bloedvergieten en blijft vrij globaal, hoewel het element van chaos evident blijft.

Winston Churchill volgt de lijn van Alison voor wat betreft het chaotische verloop. Ook hij geeft veel aandacht aan de talloze soldaten, officieren en generaals die aan de geallieerde zijde hopen de strijd tot een goed einde te brengen, zonder veel aandacht specifiek aan Marlborough zelf te besteden. Alison en Churchill laten Marlborough terugkeren bij de climax van de strijd, wanneer de Franse maarschalk Villars datgene doet wat Marlborough van hem verwachtte: zijn centrum verzwakken. Hierop reageert hij met directe orders tot aanval, hetgeen een belangrijke stap richting de overwinning bleek.⁹¹ Hieruit blijkt dat Churchill op het extreme moment toch de waarde van het inzicht van Marlborough voor ogen houdt.

Richard Holmes geeft in zijn beschrijving meer aandacht aan de verschrikkingen van deze strijd dan Alison (in grote mate) en Churchill (in mindere mate), die het verwoorden van het lijden van de geallieerden voornamelijk achterwege laten. Holmes schuwt dit niet:

“Allied progress was agonizingly slow and costly, and, as senior officer casualties were to show, death was often the price of superfine cloth and gold lace.”

In de rest van het stuk wordt eveneens duidelijk dat het de intentie van Holmes is om vooral te benadrukken dat deze slag geenszins een ‘mooie overwinning’ was geweest, zoals Blenheim, zo blijkt onder meer uit enkele citaten en parafrazeringen waarin hij ooggetuigen aan het woord laat.⁹² Hiermee stelt hij zich recht tegenover Thomas Lediard. Het op en neer golven van de strijd komt, net als bij Alison en Churchill, in de beschrijving van Holmes naar voren, met een rol voor Marlborough waarin hij constant heen en weer moet bewegen om te assisteren.

⁸⁹ Lediard, *The Life of John*, Volume II, 166-7.

⁹⁰ Alison, *The Life of John*, Volume II, 53-6.

⁹¹ Ibidem, 57-8; Churchill, *His Life and Times*, Book II, 619-623.

⁹² Holmes, *Marlborough*, 427. Zie hiervoor onder meer de beschrijving van sergeant John Wilson en John Marshall Deane.

De slag had geresulteerd in een enorme slachting, waarbij ongeveer 20,000 geallieerde soldaten en 12,000 Franse soldaten het leven lieten.⁹³ Volgens Winston Churchill zou dit aantal pas ruim honderd jaar later overtroffen worden, bij de slag van Borodino in 1812.⁹⁴ De visies van de auteurs aangaande de rol van Marlborough hierin lopen erg uiteen. Een groot verschil bestaat er bijvoorbeeld tussen Alison en Holmes, die op een bepaalde manier het tegenovergestelde van elkaar beweren. Voor Lediard is er nog immer alleen plaats voor lof, terwijl Churchill vooral het feit dat het een overwinning was, hoe desastreus ook, voor ogen houdt.

Alison begint zijn perceptie van de strijd met de stelling dat de strijd inderdaad verschrikkelijk was geweest:

*“Such was the desperate battle of Malplaquet, the most bloody and obstinately contested which yet had occurred in the war, and in which it is hard to say to which of the gallant antagonists the palm of valour and heroism is to be given.”*⁹⁵

Verderop echter geeft hij toch tamelijk expliciet aan dat er toch naar Marlborough gekeken moet worden als ware held van deze strijd:

*“In truth, the Battle of Malplaquet was a desperate battle between France and England, in which the whole strength of each nation was put forth, and the successful result was rather owing to the superior talent of the English general, and the unconquerable resolution he had communicated to his followers, than to any superiority either of military skill or national resources enjoyed by the victorious party.”*⁹⁶

Dit is tamelijk opvallend, omdat hij in de beschrijving van de strijd niet heel expliciet naar voren komt, op de genoemde charge door het midden na, als de ultieme architect. Alison gaat later zelfs nog een stap verder, door te beweren dat ‘als er op voorhand naar Marlborough was geluisterd, om de 9^e september al aan te vallen, de slachting van Nederlandse troepen wellicht niet was voorgekomen’.⁹⁷ Hiermee maakt Alison zich naar mijn mening schuldig aan het schrijven van *if-history*: ‘als dit was gebeurt, dan hadden ze wel gewonnen’. Dit verzwakt zijn argument.

Holmes stelt juist dat het deels Marlborough’s schuld was dat de slag had uitgedraaid op een dergelijke slachting: onderschatting lag hieraan ten grondslag:

“(...) but the fact remains that at Malplaquet, Villar’s men withstood a shock that had broken their comrades at Blenheim, Ramillies and Oudenarde, and Marlborough had underestimated their staying power: perhaps

⁹³ Holmes, *Marlborough*, 433.

⁹⁴ Churchill, *His Life and Times*, 628.

⁹⁵ Alison, *The Life of John*, Volume II, 61.

⁹⁶ *Ibidem*, 62.

⁹⁷ *Ibidem*, 65.

*the French had underestimated it themselves.*⁹⁸

Door de grote overwinning van Marlborough – Blenheim, Ramillies en Oudenaarde – tegenover deze slag te positioneren, geeft Holmes impliciet aan dat het hier dus niet zozeer ging om een ware overwinning – in ieder geval geen een die glorieus was. Holmes zet dit kracht bij door Marlborough's visie op de slag zelf te noteren: *“There never was a battle in which there has been so many killed and wounded as this, for there are very few prisoners, considering the greatness of the action”*.⁹⁹

Lediard stelt zich lijnrecht tegenover Holmes. Hij typeert de overwinning als volgt:

*“The Confederate Generals (...) were themselves astonish'd, to see what Difficulties they had surmounted; and, indeed, all the Troops, as well Officers as Soldiers, shew'd as great Resolution, Intrepidity and Firmness, in this obstinate Action, as were ever known, in these latter Times, or stand recorded, in Ancient History.”*¹⁰⁰

De overwinning was dus glorieus behaald, en wel *“principally owing to the Genius, Courage and Conduct of the Duke of Marlborough”*. Hier volgt Lediard dus zijn lijn van Blenheim: wederom is Marlborough de voornaamste om te bedanken. Hij maakt eigenlijk slechts één verwijzing naar de vele gesneuvelden in de strijd, en de rol van de Fransen:

*“Upon the whole Matter, those who jug'd impartially of this Battle, where of Opinion, that all Things considered, the Allies gained, indeed, a very remarkable and glorious Victory, but paid to dear for it (...) On the other hand, tho' the French were beaten from their fortified Camp, and lost the Field of Battle, yet they retrieved Part of their former Reputation.”*¹⁰¹

Zoals eerder al gesteld benadrukt Churchill dat het bij Malplaquet om een overwinning ging, behaald door de gezamenlijke inzet van het geallieerde leger. Hij prijst Marlborough zelf niet expliciet, hoewel hij hem in de nasleep nog wel twee gezichten meegeeft: enerzijds die van de koelbloedige generaal, wiens 'handschrift zelfs nog intact bleef na een dergelijk voorval¹⁰², anderzijds die van de sensitieve generaal, die, nadat de gebeurtenissen waren bezonken, hevig geraakt was door alles dat was voorgevallen:

⁹⁸ Holmes, *Marlborough*, 430.

⁹⁹ Ibidem, 434.

¹⁰⁰ Lediard, *The Life of John*, Volume II, 169.

¹⁰¹ Lediard, *The Life of John*, 173.

¹⁰² Churchill, *His Life and Times*, Book II, 626.

“He had none of the fanatical ruthlessness of Cromwell at Wexford and Drogheda. (...) ‘It is melancholy’, he wrote, ‘to see so many brave men killed, with whom I have lived these last eight years, when we thought ourselves sure of peace.’”¹⁰³

Op deze manier geeft Winston Churchill zijn voorvader een menselijk gezicht, naast het imago van een waardig generaal.

Conclusie

Nu de beschrijvingen van de twee slagen door Thomas Lediard, Archibald Alison, Winston Churchill en Richard Holmes allen de revue hebben gepasseerd, is het nu tijd wat korte conclusies te schetsen binnen het kader van dit hoofdstuk.

Het eerste, korte, punt raakt het punt van de manier van beschrijven. De beschrijving van Thomas Lediard van Blenheim is zeer gedetailleerd; hij volgt spreekwoordelijk elke stap van Marlborough, mede om te onderstrepen welke glorie er allemaal aan hem toebedeeld dient te worden. Hoewel hij voor de beschrijving van de slag bij Malplaquet maar weinig ruimte voor details overlaat, laat hij ook hier niet na Marlborough groots te prijzen. Alison lijkt wat dit aspect veel op Lediard; ook hij maakt gebruik van veel details om zijn ‘glorieuze figuur’ Marlborough vorm te geven. Beide auteurs maken hun beschrijving daardoor soms wat lastig te volgen. Hun beschrijving is daardoor meer een opsomming van details – ‘en toen (...), en toen (...)’ - naar mijn mening.

Churchill en Holmes hechten meer waarde aan het construeren van een goed, doorlopend verhaal, hoewel ook hier een nuance moet worden aangebracht. Ook in Churchill’s lijvige werk komen enorm veel kleine details voor, maar hij implementeert dit in een doorlopend verhaal, waar hij ook ruimte biedt voor anekdotes en dramatiek om het imago van Marlborough vorm te geven – zie hiervoor bijvoorbeeld de eerste alinea van de slag bij Blenheim. Churchill blijft hierdoor dicht bij zijn hoofdpersonage; je staat ‘aan zijn kant’. De beschrijving van Holmes geeft eigenlijk de minst gedetailleerde beschrijving van alle vier de auteurs; waarschijnlijk één van de redenen waarom het boek een stuk minder dik is dan de andere drie biografieën. Hij houdt verreweg de meeste ‘subjectieve afstand’ van de hoofdfiguur, dat wil zeggen: hij maakt niet door middel van expliciet woordgebruik – *glorious, illustrious* etc. – duidelijk hoe Marlborough volgens hem herinnerd moet worden. De biografie van Holmes mag naar mijn mening als de meest objectieve beschouwd worden.

Het tweede punt dat in dit stuk aangehaald moet worden is de interpretatie van de schrijvers van beide slagen, zowel over de slag zelf, als over Marlborough. Hier zijn naarmate de analyse vorderde opvallende verschillen ontstaan tussen de vier werken. Allereerst, en wellicht meest opvallend, blijft de positieve interpretatie van mijn eerste auteur, Thomas Lediard, vrijwel onveranderd: hij is lyrisch over Marlborough’s optreden en het succes van zowel Blenheim als Malplaquet. Hoewel hij door zijn extensieve beschrijving van zijn bronnen probeert aan te tonen dat Marlborough ook ‘objectief bekeken’

¹⁰³ Ibidem, 629.

de beste is, valt zijn subjectiviteit niet te ontkennen. De analyse van Holmes kan hier recht tegenover gezet worden. Ook hij is zeker positief gestemd aangaande het handelen van Marlborough bij Blenheim, maar laat zich daarentegen relatief gezien vrij negatief uit over de slag bij Malplaquet, met name over het feit dat laatstgenoemde slag zeker als een ‘slachting’ getypeerd mag worden, mede veroorzaakt door onderschatting aan de kant van John Churchill. Holmes geeft de ruimte aan de nuance en probeert juist op basis van feitelijke argumenten de figuur Marlborough te reconstrueren.

Archibald Alison en Winston Churchill zijn niet alleen chronologisch, maar ook qua interpretatie en wijze van beschrijven tussen beide auteurs in te vinden. Hierbij bevindt Alison zich meer aan de zijde van Lediard, terwijl Churchill iets meer naar de richting van Holmes neigt. Beide zijn zeer enthousiast over Marlborough’s optreden bij Blenheim. Opvallend verschil hierbij is dat Alison direct naar Marlborough wijst als reden voor succes, naast Frans/Beiers falen, terwijl Churchill als belangrijkste factor de harmonieuze en geoliede samenwerking binnen Marlborough’s leger noemt. Hij gaat in zijn lofprijzing aan het adres van Marlborough nooit zo ver als Alison. Wanneer het aankomt op de beschrijving van Malplaquet, laten de auteurs hun standpunt duidelijker zien. Alison gaat vrijwel onverminderd door met zijn positieve constructie van de figuur Marlborough (‘was er maar naar hem geluisterd!’), hoewel hij ook kort de verschrikkingen van de strijd noemt - iets dat Lediard nalaat. Churchill heeft veel meer aandacht voor de verschrikkingen voor de strijd, en stelt dat dan louter de overwinning telt. Hij construeert hier een beeld van de ‘mens’ Marlborough, die duidelijk rouwt om de verschrikkingen en de gesneuvelden. Dit typeert de beschrijving van Churchill: naast zijn positie als briljant generaal, wil hij hem vooral ook een menselijk gezicht geven.

Deze twee bovenstaande belangrijke punten komen voort uit de bovenstaande analyse. Hiermee is het onderzoek echter nog niet klaar. In het laatste hoofdstuk zal worden ingegaan op een verdiepend element: het ‘waarom’ van deze biografieën. De vraag: ‘Hoe valt het beeld dat van Marlborough wordt geschetst te verklaren vanuit de context van de auteurs?’ zal hier centraal staan.

Hoofdstuk 3: Centraal staat de auteur

Beweegredenen in context

In de afgelopen twee hoofdstukken is er diep ingegaan op de inhoud van de vier biografieën. Allereerst is er in hoofdstuk 1 gekeken naar de algemene kenmerken: de structuur, het woordgebruik en de inleidingen van de auteurs zijn onder de loep gehouden om te bekijken op welke manier de auteur zijn biografie omtrent Marlborough vanuit de basis probeert vorm te geven. Om dit beeld wat betreft één aspect – Marlborough als generaal – compleet te maken, is er in hoofdstuk 2 een analyse gemaakt van hoe de vier bestudeerde auteurs hun interpretatie van ‘Marlborough als generaal’, bij Blenheim en Malplaquet, op papier hebben geprobeerd te zetten. Zoals in de conclusie van het vorige hoofdstuk te lezen valt, wordt elk werk door zijn eigen specifieke elementen gekenmerkt.

In dit hoofdstuk zal geprobeerd worden de andere kant van de medaille te laten zien. Niet Marlborough, maar de auteur staat nu centraal. Elke auteur zal afzonderlijk bestudeerd worden om te bepalen wat voor factoren waarschijnlijk van belang zijn geweest voor de constructie van ‘hun Marlborough’. Vanzelfsprekend gelden niet voor alle auteurs dezelfde factoren, maar bij benadering kunnen toch enkele overlappende elementen gesignaleerd worden: het eerste element beschrijft de persoonlijke betrokkenheid van de auteur met zijn hoofdpersonage en/of zijn persoonlijke agenda, waarbij vooral de werken van Lediard en Churchill opvallen; het tweede element beschrijft de politiek-maatschappelijke context waarin de auteurs ieder afzonderlijk verkeren ten tijde van het schrijven van hun biografie, waarbij voornamelijk de werken van Alison en Churchill opvallen. Daarnaast zal duidelijk worden dat de auteur Richard Holmes, net als zijn biografie zelf, een andere soort positie inneemt ten opzichte van deze auteurs. Voordat we overgaan tot deze beschrijving is het echter van belang iets te zeggen over de onderbouwing van de inhoud van dit hoofdstuk.

Ten eerste kan er niet genoeg benadrukt worden dat er voorzichtig moet worden omgegaan met de hoofdgedachte van dit hoofdstuk: het schetsen van persoonlijke beweegredenen en de context van deze auteurs om Marlborough op een bepaalde manier neer te zetten, specifiek in een biografie. Deze liggen niet voor het oprapen, hoewel sommige auteurs er bijvoorbeeld in hun inleiding wel toespelingen op maken. Een belangrijk gedeelte moet dus worden afgeleid van wat we weten van hun persoonlijke omstandigheden (voor zover deze bekend zijn) en van de politieke context. Helaas is er niet voor elke auteur een stroom aan informatie voor handen: alleen over de auteur Winston Churchill is veel literatuur beschikbaar. Ook ben ik met enige hulp op belangrijke inzichten gestuit voor wat betreft de biografie van Thomas Lediard. Voor wat betreft de werken van Alison en Holmes was het lastiger om hun context en hun motieven te achterhalen. Dit hoofdstuk mag daarom vooral gelezen worden als een interpretatie van mij, de auteur van dit onderzoek, van wat ik denk dat belangrijk is geweest voor de constructie van het beeld van Marlborough in de bestudeerde biografieën.

Ten tweede zou ik graag een basisaanname willen aanvoeren, waar ik in de rest van dit hoofdstuk op voort zou willen bouwen. De aanname houdt in dat een auteur, wanneer deze een biografie schrijft

over een bepaald figuur, hij specifiek voor hem of haar een bepaalde ‘fascinatie’ moet hebben. Soms leidt fascinatie tot bewondering. Echter, fascinatie moet breder getrokken worden, waarbij ‘een interessant object van studie’ wellicht een deel van een goede interpretatie van het begrip weergeeft. Als voorbeeld zou ik graag de biografie van Adolf Hitler door Ian Kershaw aanvoeren: Kershaw schreef zijn biografie niet vanwege bewondering, maar uit fascinatie voor de figuur Hitler. Deze basisaannname vormt het raamwerk voor de argumentatie binnen dit hoofdstuk.

Thomas Lediard is de enige auteur die een tijdgenoot is van John Churchill. Zoals al gesteld is in de inleiding, is dat niet het enige: in zijn eigen inleiding meldt hij al dat hij Marlborough zelf heeft meegemaakt, als attaché gedurende een diplomatieke reis naar het Heilige Roomse Rijk. Door dit feit fungeert hij dus in feite als ‘ooggetuige’, hij heeft Marlborough meegemaakt en vervolgens na zijn dood een biografie geschreven. Wat dreef Thomas Lediard om een dusdanig lovende biografie over de persoon John Churchill te schrijven? Over de auteur zelf is niet veel geschreven. Er zijn echter twee auteurs die belangrijke informatie geven over zijn context: enerzijds een professionele, anderzijds een persoonlijke inkijk.

De historicus Gary Evans bepleit in *Partisan politics, history and the national interest (1740-1748)* uit 2011 dat het werk van Lediard is te plaatsen in de Whig-traditie van de geschiedschrijving aan het begin van de achttiende eeuw. Whig-historici, waar Lediard één van was, gebruikten hun geschiedkundige werken om het beleid dat na de *Glorious Revolution* onder William III de boventoon voerde – het beschermen van *the Protestant interest*, het behouden van de *balance of power* en het beschermen van Europa tegen de dictatoriale dreiging van Lodewijk XIV – te ondersteunen en legitimeren.¹⁰⁴ Hoewel Evans het specifieke werk van Lediard over Marlborough niet daadwerkelijk noemt, raakt hij het in zijn algemeenheid wel degelijk in een bepaalde zinsnede verderop:

“The Whig ministers and supporters of the era were depicted as faithful and heroic, if at times abused and misused, not only suffering for their support for the King’s measures, at the hands of the ‘treacherous’ and ‘shameful’ Tories with their disaffected Whig and republican allies, but thanks in part to corrupt favourites around him, at the King’s hands as well on occasion.”¹⁰⁵

De hertog van Marlborough past eigenlijk precies in dit plaatje: hij was gedurende zijn carrière als generaal en Whig-aanhanger onderhevig aan een storm aan kritiek vanuit de zijde van de Tories, zeker richting het einde van de Spaanse Successieoorlog, maar bleef zich desondanks inzetten voor de waarden van de Whigs. Het succes van Marlborough – succes in een oorlog op het continent om Lodewijk XIV tegenstand te bieden en het protestantse interest te bewaken - wordt door Lediard gebruikt als middel om de politieke ideologie van de Whigs te ondersteunen. Een zeer interessante constatering is dus dat Lediard

¹⁰⁴ G. Evans, ‘Partisan politics, history and the national interest (1700-1748)’, in: D. Onnekink & G. Rommelse (ed.), *Ideology & Foreign Policy in Early Modern Europe* (Farnham 2011) 55-92, 76.

¹⁰⁵ G. Evans, ‘Partisan politics, history and the national interest (1700-1748) 76.

zijn biografie dus wellicht helemaal niet schreef, puur uit fascinatie en bewondering voor zijn subject, maar met een politiek doel: het prijzen van Marlborough diende ter illustratie van het ‘juiste’ beleid van de Whig-fractie in het Engelse *Parliament*.

Dit argument wordt ondersteund door een tweede auteur. Robert D. Horn publiceerde in 1957 een opvallend artikel, na uitgebreid de biografie van Lediard en verwante biografieën te hebben geanalyseerd. In dit betreffende artikel verhaalde hij over de inhoud van de biografie van Lediard: deze was grotendeels gebaseerd of zelfs overgeschreven van Dr. Francis Hare (1671-1740), de persoonlijke kapelaan van Marlborough en, volgens Horn, diegene die de eerste biografie over Marlborough geschreven had, getiteld: *The Life and Glorious History of the Duke of Marlborough* (1705). Horn toonde onder meer aan dat bijvoorbeeld de beschrijvingen van Blenheim van beide auteurs vrijwel identiek zijn, hoewel Lediard nog overdadiger taalgebruik hanteert.¹⁰⁶ Lediard gebruikte zijn werk en zijn feiten, om deze vervolgens ‘kracht bij te zetten’, aldus Horn.¹⁰⁷ Dit brengt ons tot nog een interessante conclusie. Het hier bestudeerde werk van Lediard mag dus zeker niet worden gezien als de eerste authentieke biografie over Marlborough: deze eer komt toe aan Francis Hare. Ook de eer die volgens Horn aan Lediard, onder meer door Winston Churchill, wordt toegeschreven omtrent zijn ‘inspirerende’ beschrijvingen, komt eerder toe aan Hare dan aan Lediard. Mijn stelling is dat Lediard het werk van Hare gebruikte (of wellicht: misbruikte) om zelf niet al het werk op te hoeven knappen. Zo kon hij vrij eenvoudig zijn doel, het in een positief daglicht stellen van Marlborough omwille van een ondersteuning van het beleid van de Whigs, verwezenlijken.

De hagiografie van Lediard - geschreven vanuit een politiek perspectief, wellicht door aansporing van zijn persoonlijke ervaringen met Marlborough – bleef niet onopgemerkt, ook buiten de Engelse landsgrenzen. De Nederlandse historicus en tijdgenoot van Thomas Lediard, Abraham de Vryer, besloot zelf een biografie te schrijven na het lezen van het betreffende werk. Zijn mening hierover steekt hij in zijn inleiding niet onder stoelen of banken:

*“Ja, zoodanig dat een verstandig lezer, die in de historie gebeurde zaken en geene lofuitingen zoekt, eenigszins walgen moet als by de laatsten [i.e. chauvinisme] zo dikwerf herhaald en als op elkander gestapeld ziet”.*¹⁰⁸

Volgens de Vryer ligt het subjectivisme van Lediard er dusdanig dik bovenop, dat van een goede biografie geen sprake meer kan zijn. In tegenstelling tot Lediard, is het helemaal niet zijn insteek om louter positief te zijn omtrent Marlborough. Zo laat hij eveneens in zijn inleiding optekenen dat hij hem “geenszins voor onberispelijk [acht], nog nog meene dat zijn gevoelens en daden, enkel om datze de zyne waren, moeten

¹⁰⁶ R.D. Horn, ‘Marlborough’s first biographer: Dr. Francis Hare’, in: *Huntington Library Quarterly*, Vol. 20, No. 2 (Feb., 1957), 145-162, 158-9.

¹⁰⁷ R.D. Horn, ‘Marlborough’s first biographer: Dr. Francis Hare’, 155-8.

¹⁰⁸ A. De Vryer, *Histori van Joan Churchill, hertog van Marlborough en prins van Mindelheim* (Amsterdam, 1738-40) deel 1, 6-7.

goedgekeurd en toegejuicht worden”¹⁰⁹. Of hij deze genuanceerde blik ook voortzet in de rest van zijn werk, behoort helaas niet binnen de kaders van het huidige onderzoek. Een interessant element is dat Lediard dus kritiek krijgt op zijn beschrijving, zelfs van buiten Engeland, vanwege de hoge mate van positief subjectivisme.

Concluderend kan men stellen dat Lediard op het eerst oog misschien lijkt op een auteur die simpelweg bewondering had voor zijn subject en daarom overging tot het schrijven van een uitgebreide lofprijzing. Hierboven is echter aangetoond dat hij wel degelijk een politieke agenda had, hetgeen ervoor zorgt dat het beschrijven van Marlborough eerder als middel dan als doel gesteld kan worden. De op het slagveld succesvolle figuur Marlborough werd opgehemeld om het beleid van de Whigs kracht bij te zetten: het onderzoek naar zijn precieze handelingen liet hij hierbij over aan Francis Hare, om vervolgens een vergrotende trap aan lofprijzingen toe te voegen. Op deze manier construeerde hij zijn biografie.

Over de tweede auteur, Archibald Alison, is het lastiger zijn daadwerkelijke motieven te achterhalen. Over hem is wel een biografie geschreven door Michael Michie aan het einde van de jaren '90. Hierin komt de totstandkoming van de biografie met John Churchill in de hoofdrol echter nauwelijks voor. Wanneer men bijvoorbeeld de conclusie van dit werk leest, wordt louter zijn werk *History of Europe*, al aangehaald in hoofdstuk 1, de aandacht gegeven als onderdeel van zijn carrière als politiek historicus en filosoof. Blijkbaar speelde zijn biografie van Marlborough hierin geen belangrijke rol.¹¹⁰ Ook in de recensies die over deze boeken zijn geschreven, bijvoorbeeld door Ian Duncan (University of Oregon), Jeff Lipkes (Eckerd College) en Colin Kidd (University of St. Andrews) komt een verklaring, of zelfs alleen de biografie zelf, op geen enkele wijze naar voren. Zoals aangetoond in hoofdstuk 1 en 2 is zijn bewondering voor Marlborough echter aanzienlijk. Dat er vanuit zijn kant fascinatie bestond voor de figuur Marlborough, is dan ook duidelijk. Er moet dan ook naar andere aspecten gekeken worden om iets meer duidelijkheid te krijgen over zijn beweegredenen Marlborough op een dusdanige wijze neer te zetten.

Allereerst heeft hij een overeenkomstigheid met Richard Holmes als het gaat om het belang van de geschiedenis van de ‘*Great Men in history*’. Volgens Alison zijn de levens van de belangrijkste figuren van de samenleving onlosmakelijk verbonden met de samenlevingen waarin deze zich afspelen. Hij maakt dit al duidelijk in de eerste alinea van de eerste pagina van zijn biografie, hetgeen kenmerkt wat volgens hem het belang ervan is:

“(...) for the rise and fall of nations depend so much on individual agency that the record of their growth and decline runs into the lives of particular men; and the transactions of nations give so much prominence to leading characters that general history insensibly turns into biography.”¹¹¹

¹⁰⁹ De Vryer, *Histori van Joan Churchill, hertog van Marlborough*, Deel 1, 7.

¹¹⁰ M. Michie, *Enlightenment Tory in Victorian Scotland: The career of Archibald Alison* (Québec 1997) 198-201.

¹¹¹ Alison, *The Life of John*, Volume I, iii.

Dit, in combinatie met het in hoofdstuk 1 genoemde feit dat er volgens Alison door zijn landgenoten niet de verdiende eer aan hem is toebedeeld, kan verklaren waarom Alison uiteindelijk is overgegaan tot het schrijven van een biografie met een zeer positieve intentie. Er kan echter nog een politiek-maatschappelijk element aan zijn beweegredenen worden toegevoegd. Dit argument omvat voornamelijk zijn politieke visie, die hij in het hoofdstuk direct volgend op zijn beschrijving van Blenheim tentoon spreidt. Hoewel dit aspect niet direct het domein van Marlborough als generaal raakt is het wel van belang om te noemen. De carrière van Archibald Alison ontwikkelde zich niet alleen op het vlak van de geschiedschrijving, maar had voornamelijk plaats op het politieke toneel: zijn biografie heet niet voor niets *'The Enlightenment Tory in Victorian Scotland'*. Het opvallend element hierin is natuurlijk zijn politieke kleur: hij was een Tory en dus in wezen een politieke tegenstander van Marlborough, die over het algemeen bij de Whig-fractie werd geschaard. Hoe kan het dat hij toch een bepaalde positieve fascinatie voor Marlborough ontwikkelde? Een belangrijk element in zijn werk is de wisselwerking tussen politiek en geschiedenis. Deze wisselwerking maakt hij ook in zijn biografie over Marlborough, en wel in het hoofdstuk dat direct volgt op de overwinning te Blenheim. Wellicht is hier het antwoord te vinden op deze interessante vraag.

In dit hoofdstuk stelt Alison Marlborough voor als een diegene die voor het Britse *Empire* een pad naar ultieme glorie open stelde door zijn overwinning bij Blenheim. Hij spreekt hier echter ook zijn teleurstelling uit: het typeert Engeland dat van dergelijke mogelijkheden nooit volledig gebruik werd gemaakt. Volgens hem komt dit voort uit het feit dat er bij beslissingen om op een dusdanig moment extra investeringen te doen in het leger, om zo figuren als Marlborough in staat te kunnen stellen door te stoten, altijd de verkeerde beslissing wordt gemaakt: er wordt gekeken naar de korte termijn van het eigenbelang – zijnde, lage kosten, dus lage lasten voor de bevolking – in plaats van naar de lange termijn en het algemene belang van Engeland. Hij hekelt de mercantilistische, economische inslag bij het nemen van politieke beslissingen. Figuren als Marlborough, die hij zo bewondert om hun militaire daden, kunnen zo nooit de glorie bereiken die hen toekomt: zij worden immer om 'kortzichtige', economische redenen immer teruggefloten. Het positioneren van de generaal Marlborough als held van de natie, om tegelijkertijd erbij te vermelden dat hij 'door had kunnen stoten naar Versailles', zoals hij zegt op bladzijde 195, als hij maar de middelen had gehad, vormt dus tegelijkertijd een aanklacht tegen het politieke bestel van het Britse rijk: van deze 'verkeerde' politieke beslissing moest men nu zelfs nog een zware tol betalen.¹¹² Indirect is dit misschien wel een aanklacht aan het adres van de Whigs, zij hadden het immers voor het zeggen ten tijde van bijvoorbeeld het succes van Blenheim. Het prijzen van Marlborough, eveneens een Whig, wordt hier wellicht ook ingezet als middel: het aantonen van een 'verkeerd' beleid aan de hand van een sprekend voorbeeld. Het feit dat hij een Whig is en dus een politieke tegenstander, wordt dan wellicht voor lief genomen. Dit geeft misschien een deel van de verklaring, maar niet een alomvattende. Dit politieke aspect, samen met zijn idee van het belang van de beschrijving van de *'Great men of History'*, vormen mijns inziens desondanks de belangrijke beweegredenen voor de totstandkoming van de constructie van Marlborough door Alison vanuit mijn perspectief.

¹¹² Alison, *The Life of John*, Volume I. De lijn van deze redenering is te volgen van bladzijde 190-6.

Het wekt geen verbazing dat over de beweegredenen van Winston Churchill het meeste geschreven is van alle vier de auteurs, dankzij de vele biografieën die er over deze beroemde Engelse staatsman zijn geschreven. Deze beweegredenen blijken zich zowel op het vlak van persoonlijke verbondenheid als op het vlak van de politiek-maatschappelijke context te bevinden. Allereerst is er natuurlijk sprake van een familieverband: Winston Churchill is een verre nazaat van Marlborough, hetgeen wellicht gelijk in eerste instantie voor hem al voor een bepaalde vorm van fascinatie zorgt. Daarnaast speelt er nog een ander, een eerder in hoofdstuk al aangehaald belangrijk element: de slechte naam die Marlborough heeft gekregen, mede veroorzaakt door enkele Tory-gezinde historici uit de negentiende eeuw, zoals Hallam en voornamelijk Thomas Macaulay.¹¹³ Deze auteur beschuldigde Marlborough er in zijn werk *The History of England from the accession of James II* van dat hij de expeditie naar Brest zou hebben verraden aan de Jacobieten en schilderde hem af als een tiran in wiens leven het plegen van *manifold infamies* centraal stond. Marlborough is voor Macaulay het toonbeeld van, zoals James Jones het noemt, *the Old Corruption*.¹¹⁴

Churchill beschouwde het als zijn taak om de naam van zijn voorvader te zuiveren, zoals ook duidelijk betoogd wordt door onder meer zijn biografen Norman Rose en Keith Robbins.¹¹⁵ In zijn biografie schouwt dus een vooropgezet plan: het beeld van Marlborough moet 'hersteld worden' van de vermeende onwaarheden die voornamelijk Macaulay hem hadden toebedeeld. Churchill had geen baat bij een objectief beeld als dat zijn zaak niet hielp. Het ontbreken van academische distantie van het onderwerp is iets dat zeker Rose hem ook verwijt, als het op zijn biografie van Marlborough aankomt.¹¹⁶ In dit feit, deze standplaatsgebondenheid ten faveure van Marlborough omwille van het zuiveren van zijn naam, schuilt een belangrijke reden waarom het werk van Winston Churchill dusdanig positief is geladen, zoals zowel in hoofdstuk 1 als in hoofdstuk 2 is betoogd.

Naast het persoonlijke vlak is het zeer aannemelijk dat Winston Churchill zijn beeld van de generaal Marlborough ook duidelijk met kennis van de politiek-maatschappelijke context heeft geschreven. Belangrijk om te beschrijven is het feit dat volgens Robbins, Churchill in dit werk in een constante analogie leefde.¹¹⁷ Churchill schreef dit werk aan het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw, het tijdperk waarin Adolf Hitler in Duitsland aan de macht kwam, op basis van een totalitaire, dwingende ideologie. Winston Churchill ziet hierin een analogie met de Franse despoot Lodewijk XIV, hetgeen hij duidelijk stelt in het volgende citaat:

*“There was the same peril that the supremacy of one race and culture would be imposed by military force upon all others. There was the impotence of Europe without British aid; the slow but sure acceptance by England of the challenge and the call; and the same tremendous, increasing development of British effort during the struggle”.*¹¹⁸

¹¹³ Jones, *Marlborough*, 2-3.

¹¹⁴ Ibidem, 2-3.

¹¹⁵ N. Rose, *Churchill: an unruly life* (London 1994) 211; K. Robbins, *Churchill* (London 1992) 107.

¹¹⁶ Rose, *Churchill: an unruly life*, 211.

¹¹⁷ Robbins, *Churchill*, 107.

¹¹⁸ Churchill, *His Life and Times*, Book I, 16.

Hij stelt dat de vergelijkbare situatie het mogelijk maakt voor hem om voor de Europese situatie aan het begin van de jaren '30 van de twintigste eeuw 'suggesties en instructies' aantoonbaar te maken:

“In one other main aspect the story of this volume has a peculiar interest for us to-day. We see a world war of a League of Nations against a mighty, central military monarchy, hungry for domination not only over the lands but over the politics and religion of its neighbours. (...) Here again the tale is rich in suggestion and instruction for the present day; for it illustrates what seems to have become the tradition of Britain – indomitable in distress and danger, exorbitant at the moment of success, fatuous and an easy prey after her superb effort had run its course.”¹¹⁹

Hij vergelijkt het Engeland van de achttiende eeuw dus met het Engeland van de twintigste eeuw; Lodewijk XIV met Adolf Hitler. Wellicht beschouwde hij zichzelf wel als de John Churchill, hertog van Marlborough van de twintigste eeuw: diegene die voorop ging in de strijd tegen het 'kwaad'. Winston Churchill schreef zijn biografie van Marlborough dus niet alleen om de naam van voorvader te zuiveren: de werkwijze van deze generaal en politicus moesten tegelijkertijd dienen als voorbeelden voor hoe Engeland zou moeten (re-)ageren op de Duitse dreiging. Een te genuanceerd beeld hier wellicht niet bij.

De laatste auteur, Richard Holmes vormt eigenlijk een vreemde eend in de bijt, wanneer het gaat om zijn beschrijving van Marlborough. In tegenstelling tot de werken van zowel Lediard, Alison als Churchill is zijn werk toch te karakteriseren als tamelijk genuanceerd, waarbij ook plaats is voor een kritische houding ten aanzien van Marlborough. Voor de zoektocht naar de beweegredenen om zijn biografie van Marlborough te schrijven, moeten we ons dan ook niet richten op de vraag waarom zo'n positief beeld van de Britse generaal is geschetst door Holmes; zijn beschrijving is immers geen mateloze lofprijzing. Wel kunnen we een aantal bijzonderheden aangeven.

Allereerst kunnen we stellen dat Holmes zeer waarschijnlijk niet gemotiveerd is voor het schrijven van een biografie door redenen die af te leiden zijn uit de politiek-maatschappelijke context, zoals Alison of Churchill. Ook kent hij niet zozeer een directe persoonlijke betrokkenheid, zoals Lediard.

Het belangrijkste element dat een rol speelt bij de totstandkoming van deze biografie is wellicht het simpele feit dat Richard Holmes als historisch academicus zijn fascinatie voor het onderwerp heeft opgedaan. Mijns inziens deelt Holmes met Alison de fascinatie voor de levens van 'grootse mannen'. Dit is te zien door te kijken naar zijn bibliografie: onder de monografieën die hij eerder schreef als militair historicus, verbonden aan de Cranfield universiteit, zijn onder meer publicaties over de hertog van Wellington en Winston Churchill te vinden. Wellicht dat op die manier valt te onderstrepen dat hij het daarom van belang acht dat er op professionele wijze over militair-historische figuren wordt geschreven en dat daar zijn fascinatie voor iemand als Marlborough vandaan komt, als een van de hoofdfiguren uit de Britse militaire geschiedenis, juist net zoals Wellington - die Napoleon bij Waterloo versloeg - en Winston Churchill.

¹¹⁹ Churchill, *His Life and Times*, Book II, 22.

Een belangrijk verschil echter is wellicht dat hij niet expliciet vermeldt dat de beschrijving van ‘grootse mannen’ onontbeerlijk is voor het beschrijven van de grote verwickelingen in de (Europese) geschiedenis, zoals Alison; hij is het hier naar alle waarschijnlijkheid ook niet mee eens, vanuit het perspectief van de historiografische traditie: ‘grote mannen maken geschiedenis’ is inmiddels een achterhaald idee. Nuancering en objectiviteit speelt in de huidige historiografische traditie een grotere rol.¹²⁰ De motivatie voor het schrijven van een biografie over Marlborough door Holmes moet daarom wellicht simpelweg gezocht worden in zijn persoonlijke fascinatie met het onderwerp, in een professionele, academische context.

De twee hierboven elementen zijn naar alle waarschijnlijkheid niet de enige elementen die een rol hebben gespeeld binnen de totstandkoming van de biografieën, vanuit het perspectief van de auteurs. Voor nader onderzoek binnen dit veld, bijvoorbeeld over de historiografische traditie, was echter in dit onderzoek geen ruimte meer. Wellicht vormt dit de opmaat voor een nieuw onderzoek vanuit de pen van een collega.

¹²⁰ Hoewel het hier wellicht te ver gaat om ook een historiografische traditie mee te nemen in dit onderzoek, moet er gezegd worden dat dit zeer zeker ook een rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van de constructies van Marlborough door de auteurs. Hierboven is echter gekozen voor voornamelijk twee velden van interesse: de persoonlijke betrokkenheid en de politiek-maatschappelijke context. Nogmaals, dit betekent niet dat de constructie alleen op deze twee factoren gestoeld is, het betekent alleen dat het mijn voorkeur heeft genoten om deze twee aspecten uit te lichten.

Conclusie

Nu we aan het einde zijn gekomen van dit inmiddels lijvige werk, is het tijd om de balans van het onderzoek op te maken. Wat is er duidelijk geworden vanuit de afgelopen drie hoofdstukken? Hoe hebben de auteurs Thomas Lediard in het midden van de achttiende eeuw, Archibald Alison in het midden van de negentiende eeuw, Winston Churchill in de jaren '30 van de twintigste eeuw en Richard Holmes aan het begin van de eenentwintigste eeuw het beeld van Marlborough als legerleider geconstrueerd, en waarom op deze manier? Aangetoond in dit onderzoek is dat het element 'Marlborough als middel' bij enkele auteurs een evidente rol speelde bij het inkleuren van de daadwerkelijk inhoud van zijn handelingen.

Zoals al uitvoerig is aangetoond, is er zeker bij drie van de vier auteurs, met Holmes als uitzondering, sprake van een zeer positief beeld van het handelen van Marlborough ten tijde van de Spaanse Successieoorlog. Dit is allereerst naar voren gekomen in hoofdstuk 1. Voornamelijk in de verschillende inleidingen werd de toon al gezet door de verschillende biografen. Thomas Lediard viel hierbij op door zijn talloze positieve verwijzingen naar elk aspect van het leven van Marlborough dat hij wilde schetsen, in combinatie met de toewijding van het boek aan Charles Spencer, nazaat van Marlborough. Ook noemde hij hier zijn persoonlijke betrokkenheid bij Marlborough: deze twee elementen bleken in de uitwerking van zijn beschrijving van het leven van Marlborough van essentieel belang. Ook Archibald Alison positioneerde zich duidelijk 'aan de zijde van Marlborough'; door te stellen dat tot dusver zijn landgenoten niet een 'correct' beeld hadden gekregen van deze illustere generaal. Dit 'onpartijdige' beeld dat hij wenste te schetsen, kwam naar mijn mening niet helemaal uit de verf: Alison was een duidelijke 'aanhanger' van Marlborough.

Winston Churchill geeft eveneens zijn intentie prijs in zijn inleiding: hij noemde de onwaarheden die Macaulay volgens hem de wereld in had geholpen een reden om 'voor eens en altijd' de volledige waarheid tentoon te spreiden. Dat hij dus zijn voorvader's naam wilde zuiveren, was hiermee evident: dit klonk door in al zijn door mij bestudeerde hoofdstukken. Hier werd uitgebreid bij stilgestaan in hoofdstuk 3. Als laatste vormde Richard Holmes al na het lezen van de inleiding een uitzondering op de rest: hij liet zijn persoonlijke insteek achterwege, maar schetste de historische context en hield subjectiviteit buiten de deur. Dit is eveneens exemplarisch.

In hoofdstuk 2 heb ik geprobeerd de hoofdstukken aangaande Blenheim en Malplaquet te analyseren. Hierbij zijn enkele zaken opgevallen. De lofprijzingen na 'Blenheim' zijn talrijk. Hierbij zijn Lediard en Alison diegenen die de meeste waardering uiten voor Marlborough als verantwoordelijke generaal, terwijl Churchill vooral het sterke collectief als eindverantwoordelijke houdt, en Holmes onder meer belangrijke toevoegingen doet ten aanzien van de deplorabele toestand in binnen het kamp van de vijand.

Hoewel enigszins onverwacht, bestaat er ook na de slag van Malplaquet een opvallend positief beeld van Marlborough. Hier springen wederom Lediard en Alison naar voren als zijn belangrijkste aanhangers, terwijl Churchill en Holmes het niet nalaten ook de verschrikkelijke kant van de strijd te benadrukken, volgens Holmes zelfs mede veroorzaakt door onderschatting van de kant van Marlborough. Het woord onderschatting wil Churchill niet in de mond nemen: voor hem telt, een overwinning is een overwinning.

Over het algemeen is het dus voornamelijk de biografie van Richard Holmes die een uitzondering vormt op het heersende beeld uit de drie andere biografieën: zijn beschrijving is genuanceerd, hetgeen ruimte biedt voor enige vorm van kritiek. Een wat ongenueerd, zeer positief beeld van Marlborough overheerst in de overige boeken.

Het lijkt aantrekkelijk om op basis van deze argumenten te beweren dat er ‘dus’ louter positief is gedacht over het (militaire) optreden van Marlborough de afgelopen drie eeuwen. Dit is echter niet te verdedigen. Er wordt hier geen rekening gehouden met de talloze andere werken die geschreven zijn omtrent Marlborough, enkelen waarvan de toon niet bepaald positief is geweest – zie hier bijvoorbeeld het werk van Macaulay in de negentiende eeuw. De hier gekozen biografieën kunnen niet zonder meer als representaties worden gezien van de gehele bibliografie, maar moeten als individuele werken beschouwd worden. Hierin schuilt het belang van het laatste hoofdstuk: het schetsen van de individuele en maatschappelijke context van de auteurs, hoewel dit niet bij iedereen even makkelijk is te achterhalen.

Aangetoond is in dit laatste hoofdstuk dat de biografieën vooral op zichzelf waarde hebben en iets kunnen zeggen over bijvoorbeeld de historiografische context van de tijd van de betreffende auteur. Het voorbeeld van Thomas Lediard spreekt hier boekdelen: Gary Evans beargumenteerde in zijn artikel dat Lediard valt te plaatsen in traditie van meerdere Whig-historici aan het begin van de achttiende eeuw, bewust schrijvend ter legitimering van het beleid van de heersende Whig-fractie. Marlborough paste hier, als symbool van de succesvolle continentale oorlog tegen de Franse, katholieke dreiging, precies tussen: een uitgebreide lofprijzing aan zijn adres fungeert dan ook als middel om de politieke ideologie van de Whigs kracht bij te zetten. Dit is één wijze waarop het element ‘Marlborough als middel’ naar voren is gekomen binnen dit onderzoek, als politiek middel.

Ook de lofprijzing van Archibald Alison valt wellicht onder de categorie ‘Marlborough als politiek middel’ te scharen, zij het voorzichtig. In hoofdstuk 3 is naar voren gekomen dat Alison zich in zijn biografie duidelijk uitspreekt tegen het oorlogsbeleid van de Whigs: dit beleid was te opportunistisch en geheel in teken van het eigen- in plaats van het algemene belang. Het succes van Marlborough had groter kunnen zijn, mits hij de (financiële) middelen had gekregen. Hij gebruikt de figuur Marlborough dus wellicht als politiek middel om het beleid van zijn politieke opponenten af te kraken.

Een andere manier waarop dit element naar voren is gekomen is te achterhalen in het werk van Winston Churchill. Zoals uitgebreid is beschreven in hoofdstuk 3, had hij twee duidelijke doelen voor ogen met zijn biografie: het zuiveren van de naam van zijn voorvader, en het aanreiken van ‘suggesties en instructies’ voor zijn eigen tijd. Hij zet Marlborough in als symbolisch middel. De handelingen van Marlborough en het bijbehorende succes bij het bestrijden van een continentale dictatoriale dreiging dienen als voorbeeld voor Churchill’s eigen tijd: ook nu kwam volgens hem dezelfde dreiging weer bovendrijven: ditmaal was Adolf Hitler de reïncarnatie van Lodewijk XIV. De held(-endaden) die destijds het *Empire* had gered van deze dreiging, moest dienen ter inspiratie van het ‘verzet’ tegen deze dreiging. Het gunstige imago dat Churchill dus toeschrijft aan Marlborough, moet wellicht dan ook vanuit dit perspectief worden bekeken.

Deze twee feiten gezegd hebbende, komen we bij het einde van dit onderzoek. De wetenschappelijke paradox die luidt dat bij het doen van onderzoek verwacht moet worden dat men iets vindt dat op voorhand niet werd verwacht, is uitgekomen; het imago van Marlborough, voor wat betreft zijn veldslagen, is bij deze auteurs geenszins te schetsen als discutabel; voor het schetsen van dit positieve beeld had elke auteur, de één sterker dan de ander, een eigen reden. Misschien kan een nieuw onderzoek, gericht op zijn politieke imago, een 'andere Marlborough' aan het licht brengen.

Literatuurlijst

Monografieën

Alison, A., *The Life of John, Duke of Marlborough, with some account of his contemporaries and of the War of the Spanish Succession* (Edinburgh 1848; editie 1852 gebruikt).

Blanning, T.C.W., *Short Oxford History of Europe. The Nineteenth Century* (Oxford 2000).

Churchill, W.S. *Marlborough. His Life and Times* (Eerste editie: 1933; Tweedelige editie gebruikt: Londen 1947).

Holmes, R., *Marlborough. Britain's Greatest General* (Londen 2008).

Jones, J.R., *Marlborough* (Cambridge 1993).

Lediard, T., *The life of John, Duke of Marlborough, Prince of the Roman Empire* (Londen 1743).

Michie, M., *Enlightenment Tory in Victorian Scotland: The career of Archibald Alison* (Québec 1997).

Onnekink, D., & R. de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013).

Rose, N. *Churchill: an unruly life* (Londen 1994).

Robbins, K., *Churchill* (Londen 1992).

Vryer, A. de, *Histori van Joan Churchill, hertog van Marlborough en prins van Mindelheim* (Amsterdam, 1738-40).

Artikelen

Evans, G., 'Partisan politics, history and the national interest (1700-1748)', in: D. Onnekink & G. Rommelse (ed.), *Ideology & Foreign Policy in Early Modern Europe* (Farnham 2011) 55-92.

Horn, R.D., 'Marlborough's first biographer: Dr. Francis Hare', *Huntington Library Quarterly*, Vol. 20, No. 2 (Feb., 1957), 145-162.

Digitale bronnen

<http://gdl.cdlr.strath.ac.uk/mlemen/mlemen001.htm>:

Glasgow Digital Library, 'Memoirs and Portraits of one hundred Glasgow Men'. Digitale uitgave van een boek uit 1886 van James Maclehose: *Memoirs and Portraits of One Hundred Glasgow Men*.

<http://www.oxforddnb.com/view/article/16269>:

Biografie van Thomas Lediard. Oxford Dictionary of National Biography: laatst aangepast: januari 2008.

<http://www.oxforddnb.com/view/article/349?docPos=2>:

Biografie van Archibald Alison. Oxford Dictionary of National Biography, laatste aanpassing: 2004.